
LAPSEN SADAN KIELEN POLULLA

Pedagogisen dokumentoinnin kehittäminen varhaiskasvatuksessa

Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö

Sosiaalialan koulutusohjelma

Hämeenlinna 14.11.2011

Henna Turunen

HÄMEEN AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiopedagoginen kasvatusta

Tekijä	Henna Turunen	Vuosi 2011
Työn nimi	Lapsen sadan kielen polulla – pedagogisen dokumentoinnin kehittäminen varhaiskasvatuksessa	

TIIVISTELMÄ

Hämeenlinnan varhaiskasvatuspalveluissa käynnistettiin vuonna 2009 Minun Hämeenlinnani – projekti. Projektin tavoitteena oli tehdä Hämeenlinnan kaupunkina ja ympäristönä näkyväksi lapsen silmin. Projektin yhdeksi tavoitteeksi asetettiin hämeenlinnalaisen taidekasvatusmallin kehittäminen. Työskentelyn taustalla vaikuttaa reggio emilia – kasvatusajattelu ja näkemys lapsesta toimivana, tutkivana ja alituisesti oppivana yksilönä.

Lapsen sadan kielen polulla – opinnäytetyö käsittelee pedagogisen dokumentoinnin kehittämistä hämeenlinnalaisessa päiväkodissa. Työn tavoitteena oli löytää keinoja työmenetelmän kehittämiseksi ja juurruttamiseksi osaksi päivähoidon arkea. Opinnäytetyön teoreettiset lähtökohdat löytyvät reggio emilia -kasvatusajattelusta ja varhaislapsuuden taidekasvatuksen lähestymistavoista.

Lapsen sadan kielen polulla on toimintatutkimuksellinen opinnäytetyö, jossa käytettiin tutkimusmenetelminä kyselyä, osallistuvaa havainnointia ja teemahaastattelua. Työskentelyn kohteena olivat yhden päiväkodin 10 tiimiä ja heidän pedagoginen dokumentointityöskentely omissa ryhmissä.

Tutkimustuloksista voidaan todeta, että työmenetelmän juurtuminen osaksi arkea saatiin hyvälle alulle. Kokemukset työskentelystä olivat pääosin positiivisia. Pedagoginen dokumentointi nähtiin vahvasti osana tulevaisuuden työtä. Työmenetelmän vahvuuksina nähtiin lapsilähtöisyys, vuorovaikutteisuus ja monipuolisuus. Työmenetelmä tukee kasvatuskumppanuutta. Työmenetelmän kehittämistyö jatkuu päivähoidon arjessa.

Avainsanat varhaiskasvatus, reggio emilia – kasvatustilafilosofia, pedagoginen dokumentointi

Sivut 28 s. + liitteet 3 s.

Hämeenlinna
Degree Programme in Social Services
Sociopedagogical education

Author	Henna Turunen	Year 2011
Subject of Bachelor's thesis	Developing Pedagogical Documentation in Early Childhood Education	

ABSTRACT

Minun Hämeenlinnani (My Town) project was started in the early childhood education services in Hämeenlinna in 2009. The purpose of the project was to describe the city of Hämeenlinna through the eyes of children. One goal of the project was to develop a model of early childhood art education in Hämeenlinna. The project was based on Reggio Emilia educational philosophy. Children must be able to learn through experiences of touching, moving, listening, seeing and hearing.

The thesis deals with developing pedagogical documentation in a day care center in Hämeenlinna. The goals of the thesis were to find ways of developing the method and taking part in the daily work in early childhood education. The theoretical starting point of the thesis can be found in Reggio Emilia educational philosophy and art education in the early childhood.

The thesis is an action research. The methods of the research were questionnaire, participant observation and theme interview. The target group of the thesis was 10 teams in one day care center and the educational work in the groups of children.

The results of the research were that pedagogical documentation became a part of the working process. The process continues. Experiences of the pedagogical documentation were mostly positive. The method was seen as an essential part of their future work. Child-orientedness, interaction and versatility were regarded as strengths of the method. Parents are viewed as partners, collaborators and advocates for their children. Developing of the method continues.

Keywords early childhood education, Reggio Emilia educational philosophy, pedagogical documentation

Pages 28 p. + appendices 3 p.

SISÄLLYS

1	TAUSTALLA MINUN HÄMEENLINNANI -PROJEKTI	1
2	TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	2
2.1	Päiväkodin toimintasisältöjen perusteet	2
2.2	Reggio Emilia kasvatusajattelu	3
2.3	Pedagoginen dokumentointi	5
2.4	Varhaislapsuuden taidekasvatus	7
3	TUTKIMUSTEHTÄVÄ	9
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	9
4.1	Kvalitatiivinen toimintatutkimus	10
4.2	Kohderyhmän kuvaus	11
4.3	Aineiston hankinta	11
4.3.1	Kartoittava kysely	12
4.3.2	Lapsen sadan kielen -ilta	12
4.3.3	Koko talon yhteinen esittelyviikko	13
4.3.4	Teemahaastattelu	13
4.4	Aineiston analyysi	14
4.5	Luotettavuus ja eettisyys	15
5	TULOKSET	16
5.1	Lapsen arki näkyväksi	16
5.2	Työskentelyn reflektointia	18
5.3	Ammatillinen jakaminen voimauttaa ja innostaa	20
5.4	Kehittämisideoita	21
6	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	22
6.1	Oman työskentelyn tarkastelu voimaannuttaa	22
6.2	Työmenetelmän juurtuminen	24
6.3	Kehittämistyötä organisaation eri tasoilla	25
6.4	Oman työskentelyn arviointia	25
	LÄHTEET	27

Liite 1	Kysely tiimeille
Liite 2	Sadan kielen ilta
Liite 3	Projektien esittely- ja haastatteluinfo

1 TAUSTALLA MINUN HÄMEENLINNANI -PROJEKTI

Hämeenlinnan varhaiskasvatuspalveluissa käynnistettiin vuonna 2009 Minun Hämeenlinnani – projekti. Projektin tavoitteena oli tehdä Hämeenlinna kaupunkina ja ympäristönä näkyväksi lapsen silmin. Kuinka lapsi kokee ympäristön jossa elää? Mikä on lapsen tapa oppia ja kokea? Mitä lapsi näkee, tuntee, haistaa ja maistaa? Projektin yhdeksi tavoitteeksi asetettiin hämeenlinnalaisen taidekasvatusmallin kehittäminen. Työskentelyn taustalla vaikuttaa reggio emilia – kasvatusajattelu ja näkemys lapsesta toimivana, tutkivana ja alituisesti oppivana yksilönä.

Projektia varten perustettiin johtoryhmä, jonka tehtävä oli viedä projektia käytäntöön. Yhteistyökumppaniksi projektiin lähti mukaan heti alkuvaiheessa Lasten ja nuorten kulttuurikeskus ARX. Projektia varten perustettiin Into-työryhmä, jonka tehtävä on kehittää Hämeenlinnan varhaisiän taidekasvatusta. Ryhmään valittiin kaksi taidekasvatuksesta kiinnostunutta edustajaa kultakin Hämeenlinnan varhaiskasvatuspalveluiden alueelta. Nämä intovastaavat työskentelevät lastentarhanopettajina ja lastenhoitajina eri-ikäisten lasten parissa. Intotyöryhmää ovat vetäneet varhaiskasvatuksen edustajana varhaiskasvatuskeskusjohtaja, Lasten ja nuorten kulttuurikeskus Arxin tuottaja sekä Aiomokoulun rehtori.

Kevään 2010 aikana intovastaavat kiersivät eri varhaiskasvatuskeskuksissa kertomassa projektista ja perehdyttämässä pedagogisen dokumentoinnin työmenetelmää. Into-työryhmä järjesti koulutusta aiheeseen liittyen ja aloitti yhteistyön myös Suomen Reggio Emilia -yhdistyksen kanssa. Varhaiskasvatuksen jokavuotinen 5-vuotiaiden teatterifestivaali järjestettiin toukokuussa 2010 teemalla Minun kaupunkini. Lastenfestivaali Hippaloilla oli elokuussa näyttely Kaupunki-teemalla.

Syyskuussa 2010 Intotyöryhmä järjesti Minun Hämeenlinnani -seminaarin, jonka keskeinen kysymys oli, miten taidekasvatus tulee osaksi jokapäiväistä työskentelyä ja mitä hyötyä siitä on lapsille ja henkilökunnalle sekä perheille? Intotyöryhmän vuoden 2010 toimintakertomuksessa todetaan, että seminaari sai innostuneen vastaanoton ja siitä toivottiin jokavuotista perinnettä.

Toimintakertomuksessa todetaan myös, että tarvitaan vielä paljon koulutusta ja kertaamista. Vasta osa henkilöstöstä on päässyt osallisiksi koulutuksesta ja saanut mahdollisuuden sukeltaa aiheeseen. Kehitystyö vaatii taustalle johtajan tuen. Vuoden 2010 projektin toiminnan aikana todettiin, että varhaiskasvatuskeskuksen johtajan asennoitumiselle, oikealla tiedolla ja asioiden esiin ottamisella on suuresti merkitystä siihen, miten asioita viedään käytäntöön. Tutustumisen, kokeilun ja perehtymisen jälkeen ollaan juurruttamisen haasteen edessä. Kuinka pedagoginen dokumentointi alkaa elää arjessa? Kuinka työmenetelmän käyttöä edistetään ja miten sitä voidaan kehittää?

Intotyöryhmän työskentely pyrkii vastaamaan näihin kysymyksiin ja kokemuksen kautta kerättyä tietoa on jo olemassa. Opinnäytetyöni tavoitteena oli viedä työskentely arjen varhaiskasvatustyöhön tiimeihin. Lisäksi tavoitteena oli levittää tietoa pedagogisesta dokumentoinnista, innostaa ja rohkaista työskentelyyn sekä etsiä keinoja työmenetelmän juurruttamiseksi. Näen opinnäytetyöni yhtenä osana pedagogisen dokumentoinnin ja hämeenlinnalaisen taidekasvatusmallin kehitystyön jatkumossa.

2 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

Tässä luvussa tuon esille varhaiskasvatuksen toimintasisältöjen lähtökohtia. Luon myös katsauksen reggio emilia -kasvatusajatteluun ja osoitan lähtökohtien samansuuntaisuuden. Kehittämistyöni tavoitteena ei ole kopioida reggio emilia -kasvatusajattelua suomalaiseen varhaiskasvatukseen vaan oppia soveltamaan oivalluksia ja tiedostamaan jo olemassa olevaa osaamista. Lopuksi luon vielä erityistarkastelun varhaisiän taidekasvatuksen lähtökohtiin ja perusteisiin.

2.1 Päiväkodin toimintasisältöjen perusteet

Päivähoitolaissa 2 a § (25.3.1983/304) määrittää päivähoidon perustehtävä. ”Päivähoidon tavoitteena on tukea päivähoidossa olevien lasten koteja näiden kasvatustehävässä ja yhdessä kotien kanssa edistää lapsen persoonallisuuden tasapainoista kehitystä. Päivähoidon tulee omalta osaltaan tarjota lapselle jatkuvat, turvalliset ja lämpimät ihmissuhteet, lapsen kehitystä monipuolisesti tukevaa toimintaa sekä lapsen lähtökohdat huomioon ottaen suotuisa kasvuympäristö. Lapsen iän ja yksilöllisten tarpeiden mukaisesti päivähoidon tulee yleinen kulttuuriperinne huomioon ottaen edistää lapsen fyysistä, sosiaalista ja tunne-elämän kehitystä sekä tukea lapsen esteettistä, älyllistä, eettistä ja uskonnollista kasvatusta. Uskonnollisen kasvatuksen tukemisessa on kunnioitettava lapsen vanhempien tai holhoojan vakaumusta. Edistäessään lapsen kehitystä päivähoidon tulee tukea lapsen kasvua yhteisvastuuseen ja rauhaan sekä elinympäristön vaalimiseen.” Laki asettaa perustan päiväkodin toiminnan tavoitteille. Ammattilaisen tehtävä on etsiä ja löytää tarkoituksenmukaisimpia keinoja tavoitteiden toteutumiseksi.

Varhaiskasvatuksen sisällöllisen kehittämisen ja ohjauksen välineeksi on laadittu valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, Vasu-asiakirja. Sen tavoitteena on edistää varhaiskasvatuksen yhdenvertaista toteuttamista koko maassa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet toimivat kunnallisten ja yksikkökohtaisten suunnitelmien pohjana. Ei ole olemassa yhtä ainoaa oikeaa ratkaisua, vaan erilaisia näkökulmia, joita todennetaan yhdessä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 17.)

Tietoinen ja tavoitteellinen kasvatusta ja opetus merkitsevät kasvattajalle ja kasvattajayhteisölle valintojen tekemistä. Kasvattajien tehtävänä on suunnitella toimintaa ja rakentaa ympäristö, jossa näkyvät sekä lapsille ominaisin tapa toimia että sisällölliset orientaatiot. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 17.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005, 8.) todetaan, että ”kasvatusta on sidoksissa kulttuuriin ja yhteiskunnan jatkuvaan muutokseen, jonka tulee osaltaan vaikuttaa varhaiskasvatuksen toteutuksen jatkuvaan arviointiin, tavoitteiden asettamiseen ja toteuttamiseen.” Varhaiskasvatushenkilöstöltä odotetaan tavoitteiden asettamista työlle, toteuttamista ja arviointia. Arviointityön tueksi tarvitaan työskentelyn dokumentoimista ja reflektointia.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin on kirjattu kasvattajan edellytyksiä työskentelylle. Näitä ovat sitoutuneisuus, herkkyys ja kyky reagoida lapsen tunteisiin ja tarpeisiin. Kasvattajien tulee mahdollistaa aikuisten ja lasten yhteisössä hyvä ilmapiiri, jossa lapset voivat kokea yhteenkuuluvuutta ja osallisuutta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 16.) Pedagogisen dokumentointityöskentelyn eri vaiheissa on näitä edellytyksiä käytännössä. Aito kiinnostus lapseen herättää sitoutuneen vuorovai-

kutuksen ilmapiiriin, jossa lapsi voi kokea olevansa merkityksellinen ja aikuinen to-
teuttaa vastuutaan mahdollistajana. Tämä vaatii herkkyyttä ja kykyä reagoida lapsen
viesteihin ja käyttäytymiseen.

Kasvattajan tulee kuunnella lasta ja kannustaa aloitteiden tekemiseen. Lapselle on
oleellista saada valita toimintonsa, tutkia ja tehdä johtopäätöksiä. Ajatusten ilmaisu ja
vastavuoroinen viestintä aikuisen kanssa vahvistaa lapsen kokemusta osaavana ja ar-
vokkaana yksilönä. Pitkäjänteisenä ja jatkuvana työskentelyotteena vuorovaikutteinen
ilmapiiri luo turvallisuutta ja luottamusta ryhmään. Tämä luo myös myönteisiä asen-
teita oppimiselle, mikä on yksi varhaiskasvatuksen tehtävä. (Varhaiskasvatussuunni-
telman perusteet 2005, 17.)

Osaamisen ammatillinen perusta työlle luodaan koulutuksen ja kokemuksen kautta.
Kasvattajayhteisön on oleellista kehittää työtään dokumentoinnin ja arvioinnin avulla.
Varhaiskasvatuksen muuttuvat tarpeet on hyvä tulla tiedostetuiksi ja ammatillista
osaamista tulee ylläpitää ja kehittää jatkuvasti.

Kasvatuskumppanuudella tarkoitetaan vanhempien ja henkilöstön tietoista sitoutumis-
ta toimimaan yhdessä lasten kasvun, kehityksen ja oppimisen prosessien tukemisessa.
(Karila 2006, 51.) Kumppanuusajattelu pohjautuu käsitykseen, että vanhemmilla ja
ammattilaisilla on olennaista tietoa lapsesta. Kumppanuus perustuu molemminpuoli-
seen kunnioitukseen ja kumppanuutta luodaan prosessinomaisesti arjen tilanteissa.
Kasvatuskumppanuuden elementtejä ovat kuuleminen, kunnioitus, luottamus ja dialo-
gi. (Karikoski&Tiilikka 2011,85.)

2.2 Reggio Emilia kasvatusajattelu

Reggio Emilia on pohjoisitalialainen kaupunki. Toisen maailmansodan jälkeen aloitet-
tu pedagoginen kokeilu jatkuu edelleen. Professori Loris Malaguzzi innostui nuorena
opettajana vanhempien aktiivisuudesta ja vapaaehtoisuudesta. Vanhemmat halusivat
rakentaa lapsille koulun. Malaguzzi lähti mukaan kansanliikkeeseen ja reggio emilia-
laisesta pedagogisesta filosofiasta tuli hänen elämäntyönsä. Malaguzzi toimi päiväko-
tien pedagogisena johtajana kuolemaansa saakka vuoteen 1994. (Heinimaa 2000, 30.)

Loris Malaguzzin työn keskiössä oli lapsi ja pääroolin antaminen lapselle. Vasta pal-
jon myöhemmin ns. lapsikeskeinen pedagogiikka levisi kasvatustieteeseen laajemmin.
Maailmalle Reggio Emiliassa kehitetty pedagoginen filosofia alkoi levitä 1980-
luvulla. Reggiolaisessa kasvatusajattelussa on kyse lasta kunnioittavasta ja kuuntele-
vasta suhtautumistavasta, jossa oppiminen perustuu lasten, aikuisten ja ympäristön vä-
liseen vuorovaikutukseen. Kasvatus nähdään kulttuuriin ja aikaan sidottuna prosessi-
na, joka tapahtuu toiminnassa lasten kanssa.

Pedagogiikka on prosessi, joka muuttuu ja kehittyy koko ajan. Muutos edellyttää kas-
vattajalta uteliaisuutta ja kykyä ihmetellä asioita yhdessä lapsen kanssa. Kasvattajalle
tarjoutuu mahdollisuus nähdä lapsi kokonaisuutena, persoonana ja omana ainutlaatui-
sena yksilönään. (Heinimaa 2000, 57.)

Elämässämme on pysyviä ja ajattomia asioita kuten vaikkapa välittäminen ja luotta-
mus. Jokainen sukupolvi tarvitsee niitä ja näiden arvojen perusluonne ei välttämättä
muutu historiallisessa jatkumossa kovinkaan paljon. Se kuinka asiat ilmenevät, mitä
korostetaan ja tuodaan esille ja mitkä ovat kulttuuriset virtaukset kussakin ajassa lei-

maavat valintojamme ja toimintatapojamme. Kasvumme ja kehityksemme ovat yhteiskunnallisesti kiinnitettyjä. Kasvattajan onkin oleellista tiedostaa omat näkemyksensä ja niiden perustelut. Kasvatustyön oleellisena tukena on aikuisten yhteinen pohdinta, keskustelu ja arviointi.

Reggio emilialaisen ajattelun mukaan lapsi nähdään kaikissa tilanteissa oppivana aktiivisena yksilönä. Aikuisten toiminnan tulee tukea lapsen oppimista. Kasvattaja pyrkii toiminnassa löytämään ja oivaltamaan lapsen oppimisen tilanteita sekä luomaan mahdollisuuksia niiden syntymiselle. (Heinimaa 2000, 59.)

Kasvattajan näkökulmasta on tärkeää huomata, että lasta ei suojella liikaa, ettei estetä hänen kokeilujaan ja ettei kaikkia vaaratekijöitä poisteta. Lapsille halutaan suoda mahdollisuuksia oivaltaa itse, löytää ratkaisuja oman ajattelun avulla. Tämä ei tarkoita kuitenkaan lapsen jättämistä omien kokeilujensa armoille vaan aikuisen läsnäoloa tilanteissa mahdollistajana ja tarvittaessa ohjaajana. Lapselle pyritään välittämään kokemus itsestä pystyvänä, osaavana ja yrittävänä yksilönä. (Heinimaa 2000, 60.)

Reggio emilia -kasvatusajattelun mukaan lapsen toiminnan ohjaamisessa olennaista on tarjota mahdollisuuksia lapsen omalle ajattelulle ja osallistumiselle. Oman oivaltamisen kautta lapsi oppii hallitsemaan aikaa, esineitä ja tilaa. Oppimista siis ymmärretään tapahtuvan toiminnassa ja tekemisen kautta. Toiminnan monipuolisuuden tavoite on mahdollistaa lapselle asioiden kokeminen eri aistien kautta. Asioiden ilmaiseminen erilaisilla tavoilla rikastuttaa lapsen kokemusmaailmaa ja tukee käsitysten rakentumista lapsen mielessä. Kun lapsi joutuu pohtimaan asioita erilaisten ilmaisullisten tehtävien kautta, hän samalla jäsentää käsiteltävää aihetta mielessään yhä uudelleen. Lapsi rakentaa merkityksiä, pohtii ja päättelee.

Teematyöskentely kuuluu reggiolaiseen kasvatustyöskentelyyn. Tällä tarkoitetaan jonkin aiheen tai asian tarkastelua ja tutkimista erilaisin toimintamenetelmin. Auringonkukkaa voidaan tutkia värien, muotojen, rakenteen tai kasvupaikan kautta. Voidaan miettiä, kuinka auringonkukat liikkuvat esimerkiksi tuulessa ja ilmaista tätä omalla kehonkielellä. Millaisia ääniä auringonkukista voidaan kuulla vai valmistetaanko kuivuneista siemenistä vaikkapa soittimia? Mahdollisuudet lähestyä eri asioita ja ilmiöitä lasten kanssa ovat rajattomat. Tärkeintä on mahdollistaa lapsille ihmettely, pohdiskelu ja antaa lapsen itse rakentaa käsityksiä. Teematyöskentely mahdollistaa myös useampien eri teemojen työstämistä osittain päällekkäin tai samanaikaisesti. Teematyöskentelyn kesto riippuu aiheesta, mielenkiinnon säilyttämisestä ja se on aina tilannesidonnaista. Jotkut teemat voivat pysyä yli vuodenkin toiminnan keskiössä, toiset teemat ovat ohi päivässä. (Amelie Gambetti 9.9.2011.)

Vastuun antaminen, luottamus lapseen kyvykkäänä toimijana ja käsitys oppimisesta arjen tilanteissa liittyvät reggio emilia -kasvatusajatteluun. Tätä toteutetaan lapsille annettavien erilaisten tehtävien kautta. Lapsen kannalta se voi tarkoittaa välipalan jakamista, pienten työtehtävien ja apulaisena toimimisen muodossa, toisen auttamisena ja huomioimisena. Lapselle annetaan vastuuta hänen ikätasonsa huomioiden. Vastuitten kantaminen antaa lapsille pääroolin. Aikuisten tehtäväksi jää organisoida toiminta senkaltaiseksi, että lapsille tarjoutuu luonnostaan tällaisia tilanteita. Aikuinen kulkee silti koko ajan lapsen rinnalla havainnoiden ja opastaen ja oppien myös itse.

Reggio emilialaisessa -kasvatusajattelussa korostuu näkemys oppimisesta yhteisössä. Lapsi ei opi yksin vaan yhteistoiminnassa toisten kanssa. Oppiminen on vahvasti si-

doksissa vuorovaikutukseen. Aikuiset ohjaavat lapsia neuvomaan toisiaan, kysymään kaverilta ja miettimään ratkaisuja yhdessä. Lasta johdatetaan etsimään apua ja lisätietoa lähiympäristöstään. Lasten yhteisö on oma vertaisryhmä. Kasvattajan on merkityksellistä huomioda tämä asia toimintaa ohjatessaan. Lapset ovat toistensa katalysaattoreita. He seuraavat, tarkkailevat ja tekevät huomioita toistensa toiminnasta ja omaksuvat asioita näissä tilanteissa. Lapset oppivat toisiltaan.

Reggio emilialaiseen -kasvatusfilosofiaan sisältyy ajatus vanhemmista lapsen ensisijaisina kasvattajina. Vanhemmat ovat lapsensa asiantuntijoita. Lapsen ja vanhemman välistä suhdetta halutaan tukea. Vanhemmat ja isovanhemmat kuuluvat luonnollisella tavalla kasvatusyhteisöön. Koko aikuisten joukko päivähoitolasten ympärillä nähdään voimavarana. Isoisä voidaan kutsua opastamaan lapsia laivan rakentamisessa tai mummo pyytää perustamaan kasvimaata päiväkodin pihaan yhdessä lasten kanssa. Yhteisöllisyys nähdään tärkeänä voimavarana ja kasvatuksellisenä tekijänä. (Amelie Gambetti 9.9.2011.)

Loris Malaguzzi puhui paljon lapsista tulevaisuuden toimijoina. Viimeisissä puheissaan hän painotti toivoa tulevaisuudesta, joka lasten olisi tärkeä löytää. ”Meidän on annettava lasten löytää toivo, joka tekee heidät avoimiksi tulevaisuudelle. Joka auttaa heitä käsittämään, että maailma on muuttuvainen. Että ihmiset ovat erilaisia. Maailmaa muuttamalla se voidaan säilyttää. Toivo on valtava voima.” (Wallin 2000, 129.)

2.3 Pedagoginen dokumentointi

Pedagogisella dokumentoinnilla tarkoitetaan prosessia, jossa lapsen ajattelua tehdään näkyväksi. Aikuinen havainnoi ja dokumentoi lapsen toimintaa siten, että muillekin mahdollistuu käsitys lapsen toiminnasta ja ajatuksista tilanteessa. Tarkoitus on löytää niitä kohtia, joissa lapsen oppimisen prosessia voidaan tarkastella. Sitä hetkeä kun lapsi oivaltaa, yhdistää, selittää tai ymmärtää. Dokumentointi auttaa ennen kaikkea aikuista seuraamaan lapsen ajattelua ja toimintaa. (Wallin 2000, 126.)

Wallin kuvaa dokumentointiprosessia lapsen subjektiviteetin kautta. Lapset muuttuvat tärkeiksi ja kasvavat, jos aikuiset huomaavat heidät. Lapsen toiminta on niin arvokasta, että se merkitään muistiin. Lapsi itse on arvokas. Aikuinen haluaa nähdä lapsen ratkaisuja, mutta hänen ei oleteta opettavan omiaan. Jokaisella lapsella on oikeus omaan ajatteluun. Toinen toimii toisella tavalla, toinen toisella, mutta molemmat voivat oppia toisiltaan. (Wallin 2000, 124.). Aikuinen ei ennalta määrittele lasta vaan kasvattajan rooli on kulkea rinnalla, ohjata ja opastaa, mutta ennen kaikkea kuunnella ja olla kiinnostunut lapsen ratkaisuksista.

Kysymys on kasvattajalle itselleen sopivan menetelmän löytämisestä. Kyse ei ole siis jonkun tietyn erityisen kaavan tai ohjeen mukaan etenemisestä. Pedagoginen dokumentointi on spiraalimaisena jatkumona etenevä kasvatustyön kehittämisen prosessi. Lasten arkea ja toimintaa dokumentoidaan kirjoittamalla, piirtämällä, valokuvaamalla, nauhoittamalla ja videoimalla. Lasten ajatuksia, huomioita ja kommentteja kirjataan muistiin systemaattisesti prosessin edetessä. Syntyneitä materiaaleja voidaan käyttää muistin tukena, kun tilanteista ja havainnoista keskustellaan toisten kasvattajien kanssa. (Wallin 2000, 127.)

Dokumentoitua materiaalia käytetään toiminnan suunnittelun perustana ja pohjana. Lapsen ihmettelyn aiheet, tilanteessa syntyneet kysymykset tai oivaltamiset synnyttävät uusia tarpeita oppimiselle. Pedagogisen dokumentoinnin avulla aikuinen voi paremmin ymmärtää lapsen ajattelua ja oppimisen tilaa. Se antaa tietoa lapsen kehitystarpeista ja kehitysvaiheesta. (Wallin 2000, 127.)

Dokumentointi palvelee pedagogisten prosessien suunnittelua ja antaa sisältöjä toiminnalle. Pedagogisen dokumentoinnin kautta toteutuu luonnollisella tavalla lapsilähtöisyys, koska kaikki kysymykset syntyvät lapsen ajattelusta ja toiminnasta. Menetelmänä pedagoginen dokumentointi voidaan nähdä joustavana tilanteiden ja suhteiden tarkasteluna. Aikuinen voi olla tilanteessa täysin ulkopuolinen tarkkailija tai itse osallisena prosessissa. Jokainen kasvattaja rakentaa työskentelyn itselleen mielekkäällä tavalla. Tärkeää on aito kiinnostus lasta ja hänen ajatteluaan kohtaan. (Wallin 2000, 126.)

Pedagogisen dokumentoinnin keskeinen osa on arviointi. Se on dokumentoinnin ja pedagogisen dokumentoinnin erottava tekijä. Arvioinnissa reflektoidaan kerättyjä kokemuksia dokumenttien avulla. Arviointi herättää usein uusia kysymyksiä kuin niinkään antaisi vastauksia. Se sysää liikkeelle uuden toimintaan tähtäävän syklin, jossa esille nostettuja asioita tarkastellaan lisää. (Heinimaa 2000, 65.) Joskus voi käydä niinkin, että valitut teemat ja käsittelyt eivät kanna hedelmää ja innostus lopahtaa. Se ei tarkoita epäonnistumista vaan jälleen on tarkastelun paikka. Miksi aihe ei kiinnostanut? Oliko toteutuksessa jotain sellaista mikä esti innostumisen tai aiheutti väärinymmärrystä? Mikä suunnittelussa ei toiminut? Mitä pitäisi tehdä toisin seuraavalla kerralla?

Dokumentit tarjoavat välineen tarkastella kasvatustyötä ja lapsien oppimisprosesseja. Tarkastelua voisi kuvata kysymysten asettamiseksi omalle työlle. Miksi lasta ohjattiin kyseisessä tilanteessa näin? Oliko ympäristö järjestetty lapsen oppimisen prosessia tukeväksi? Miten lapsi kommentoi? Mitkä olivat hänen ratkaisuja? Kysymyksiä voisi esittää loputtomiin, mutta niiden tarkoitus on tavoittaa olennainen eli ymmärtää tilanteeseen vaikuttavia tekijöitä. Aikuiselle olennaisinta on löytää lapsen suotuisan kehittymisen kannalta merkityksellisimpiä asioita. Aikuinen tarkastelee tilanteita tavoitteenaan kehittyä työssään kasvattajana. (Heinimaa 2000, 65.)

Dokumentoinnissa on kysymys prosessien havainnoinnista ja näkyväksi tekemisestä myöhempää tarkastelua varten. Rintakorpi (2009, 85) kuvaa dokumentointityöskentelyä esteettisen orientaation viitekehyksessä. Esteettiselle orientaatiolle on ominaista kokemuksellisuus, elämyksellisyys, hetkeen tarttuminen, ilo, luovuus, improvisointi, kokeellisuus ja oppiminen yksilölähtöisellä ja luovalla tavalla. Hän jatkaa kuvaustaan siten, että pienillä lapsilla valmiit lopputulokset harvoin tuovat esille työskentelyyn käytettyä aikaa, keskittymistä, ajattelua, keskusteluita, oppimista ja nautintoa. Aina luovaan toimintaan ei edes liity näkyvää lopputulosta. Dokumentoimalla toimintaa voidaan löytää kehittymisen ja prosessin kaari ja aikuinen voi hahmottaa sitä, mikä johti mihinkin, mitä tehtiin, mistä nautittiin ja mikä oli haasteellista. (Rintakorpi 2009, 85).

Pedagogisen dokumentoinnin hyviä vaikutuksia voidaan nähdä useasta eri näkökulmasta. Työmenetelmä edellyttää lapsen näkemistä toimijana, uteliaana, ajattelevana ja mahdollisuuksia täynnä olevana ihmisenä. Aikuisen kunnioittava ja arvostava kohtaaminen vahvistaa lapsen identiteettiä. Lapsi on kuuntelemisen arvoinen. Lapsi saa

kokemuksen, että hän on merkittävä, hänen ajatuksensa ovat tärkeitä ja huomionarvoisia, hän voi vaikuttaa omalla toiminnallaan. Tämä vahvistaa identiteettiä ja lapsi alkaa usein ajatella itsestään siten kuin muut hänestä ajattelevat. (Heinimaa 2000, 60.)

Pedagoginen dokumentointi tekee lapsen arkea päivähoidossa näkyväksi. (Heinimaa 2000, 62.) Se myös välittää vanhemmille kuvaa siitä, kuinka päivähoitohenkilöstö kohtaa lapsen. Pedagoginen dokumentointi on väylä vanhempien kanssa tehtävään yhteistyöhön. Sen avulla voi avata keskusteluja ja tukea vanhemmuutta. Lapsi näyttäytyy positiivisessa toimijan asemassa. Työmenetelmä tukee kasvatuskumppanuutta, joka lähtee lapsen tarpeista. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 31.) Kasvatuskumppanuusajattelun mukaan toiminnassa yhdistyvät vanhempien ja varhaiskasvattajien tiedot ja kokemukset. Pedagogisen dokumentoinnin avulla saadaan välineitä ja keinoja tietojen ja kokemusten jakamiseen.

Jos dokumentointi on tehty hyvin, työstä voi keskustella paljon syvällisemmällä tasolla. Pelkät sanat eivät riitä kuvaamaan kaikkea. Kuvat lasten toiminnasta ja tallennetut keskustelut avaavat arjen paljon rikkaampana ja moniulotteisempana vanhemmille. Dokumentoinnin yksi tehtävä on näyttää vanhemmille mitä päivittäin tehdään. Vanhemmille tarjoutuu mahdollisuus oppia lapsensa toiminnasta. Reggio emilialaisen lähestymistavan mukaan tärkeää on kyky nähdä kaikessa muuttumisen mahdollisuus ja hyväksyä erilaisuutta. Oleellista on työskennellä omasta nykyhetkestä ja arjesta lähtien. (Wallin 2000, 129.)

Varhaiskasvatuksen henkilöstölle pedagoginen dokumentointi mahdollistaa jatkuvan työn kehittämisen, omassa työssä oppimisen ja ehkäisee rutinoitumista. Pedagoginen dokumentointi vaatii koko tiimin sitoutumista toimintaan ja keskustelevaa työtettä. Tärkeämpää, kuin dokumentoida, on ymmärtää miksi dokumentoidaan. Ymmärtää, että lapsi on arvokas yksilö, toimija, ajattelija, tutkiva ja utelias ihminen. (Wallin 2000, 122.)

Pedagogisen dokumentoinnin tarkoituksena on tehdä kasvatustyö näkyväksi, antaa lapsen oman äänen kuulua ja osoittaa mitä tarkoittaa käytännössä vuorovaikutukseen perustuva oppiminen. Dokumentit ovat keskustelun avaajia ja väyliä olennaisten asioiden äärelle. Jatkuva työn arviointi pitää kehitystyön käynnissä. (Heinimaa 2000, 67.)

2.4 Varhaislapsuuden taidekasvatus

Lapsen kyky kuvitteluun syntyy varhain. Lapsen kehityksen olennainen piirre liittyy kuvittelun ja todellisuuden vuorotteluun. Mitä rikkaampi lapsen kuvittelukyky on, sitä paremmin lapsi pystyy eläytymään omiin ja muiden tunteisiin ja etsiä vaihtoehtoja ristiriitatilanteisiin. Lapsen esteettisellä ja eettisellä kasvulla ja kehityksellä on yhteys. Luova toiminta haastaa lapsen käyttämään taitojaan ja tietojaan kokonaisvaltaisesti. Aikuisen tehtävänä on luoda ympäristöjä ja tilanteita, joissa lasten on mahdollista toimia luovasti. (Ruokonen&Rusanen 2009, 12).

Rusanen ja Ruokonen (2009, 13) käyttävät termiä integrointitasot, kun puhutaan taidekasvatusmenetelmien käyttämisestä päiväkodissa. Ensimmäisellä tasolla keskeinen periaate on taiteen käytöstä arjen spontaaneissa toimintatilanteissa. Tällöin taiteen keinoja osataan hyödyntää arkisissa hoito- ja kasvatustilanteissa. Havainnointi ja visu-

aalisten huomioiden tekeminen, hyräilyt, laulut ja vuorovaikutteiset lorutukset kuvaavat tätä toimintaa.

Toisella tasolla keskeisin periaate on lapsen aktiivisen toimijan ja tutkijan rooli. Toiminnan idea voi lähteä lapsiryhmästä tai yhteisestä kiinnostuksen kohteesta. Etenkin taidekasvatuksen alkupoluilla lapsesta lähtevien taiteellisten toimintojen merkitys korostuu. (Ruokonen&Rusanen 2009, 13.) Lapsen innostuessa vaikkapa tanssimisesta, aikuinen pyrkii toiminnallaan kannustamaan ja tukemaan lapsen innostusta ja kokeilemistä. Oleellista on olla aidosti kiinnostunut lapsen toiminnasta.

Kolmannen tason periaate on tiedostamisen periaate. Tällä tasolla kasvattaja tietoisesti suunnittelee ja ohjaa toimintaa, jossa lapsi voi ilmaista itseään taiteen keinoin. Toiminnassaan lapsen on mahdollista käyttää kaikkia taitojaan, havaitsemista, kädentaitoja, liikkumista, kuulemistä ja sanallista ilmaisua. Reggio emilialaisessa kasvatusajattelussa puhutaan lapsen sadasta kielestä, lapsen ilmaisuvoiman monipuolisuudesta.

Loris Malaguzzi on todennut, että visuaalista kasvatusta ei pitäisi aloittaa liian myöhään, muuten varhaiset mahdollisuudet menetetään. Lapsen kyvyt ja taipumukset eivät kehity itsestään vaan niitä on aktiivisesti ja elävästi stimuloitava alusta alkaen, niille on esitettävä haasteita. (Wallin 1989, 59.)

Malaguzzi on tarkastellut lapsen toimintaan suuntautumista tarpeiden näkökulmasta. Lapsella on leikkimisen tarve, jota ihmisen ei tulisi koskaan menettää. Lapsella on kuvittelemisen tarve, joka on voimakas jo pienilläkin lapsilla. Lapsen motorinen tarve tarkoittaa lihastoimintaa, mutta myös lapsen tapaa ilmaista tunnetilojaan. Kommunikoinnin tarve ilmenee esimerkiksi kuvien avulla. Toiston, rytmin ja ajan tarve ilmenee lapsen antaessa liidun harhailla paperilla tai pilkuttaessa paperia kynällä naputtamalla. (Wallin 1989, 69.)

Lapsi kokeilee ja testaa välineitä, omia taitoja ja kykyjä. Lapsella on luontainen tarve tilan jäsentämiseen, mikä ilmenee oman ympäristön tai paperiarkin muodostaman tilan jäsentämisenä, hallitsemisena tai järjestämisenä. Tunnistamisen ja tuntemisen tarve ilmenee lapsen haluna löytää tarkoitus kaikille asioille. Sekä tunteet että esineet halutaan määritellä. Lapset haluavat toistaa asioita. Samaa tuttua satua halutaan luettavaksi kerta toisensa jälkeen ja piirtäminen noudattaa samaa kaavaa. Muotoja harjoitellaan ja toistetaan niin kauan kuin lapsi itse kokee hallitsevansa muodon.

Lapselle on mielekästä palauttaa mieleen, kerrata ja näin jäsentää tapahtuneita ja koettuja asioita. Lasten esteettinen tarve ilmenee järjestyksen ja tasapainon etsimisestä. Lapset tietävät, kun ovat onnistuneet. Symboliikka on myös yksi Malaguzzin listan lasten tarpeista. Malaguzzi kuvailee näiden tarpeiden vaihtelevaa olemassaoloa. Toisissa tilanteissa toiset tarpeet vaikuttavat toisia enemmän. Mikään toiminta ei ole irrallinen vaan kytköksissä menneeseen ja tulevaan. Tämän vuoksi aikuisen täytyy osata sukeltaa lapsen maailmaan. Malaguzzin sanoin ”Lapset ovat kultakaivoksia – tavoitteena on saada kulta kimaltamaan.” (Wallin 1989,70.)

3 TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Opinnäytetyön tutkimustehtävän tavoitteena on kehittää pedagogista dokumentointia suomalaiseen päivähoitoon soveltaen. Tutkimuskysymyksinäni ovat mitä on pedagoginen dokumentointi suomalaisessa varhaiskasvatuksen arjessa? Miten pedagogista dokumentointia toteutetaan käytännössä? Miten voidaan tukea pedagogista dokumentointia työmenetelmänä ja edistää sen juurtumista päivähoidon arkeen? Miksi pedagogiseen dokumentointiin tulisi panostaa?

Omaehtoisen tekemisen ja toiminnan kautta oppiminen on kokonaisvaltaista ja mahdollistaa työn kehittämisen. Työ ei kehity automaattisesti toiminnassa. Työn kehittäminen vaatii tiedostamista ja oman työn reflektointia, tarkastelua, arviointia ja pohdintaa. Jotta voidaan reflektoida, täytyy dokumentoida ja ymmärtää työskentelyn tavoitteet.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Opinnäytetyöni tutkimuksellinen osuus toteutettiin itäisen alueen varhaiskasvatuskeskuksessa yhdessä päiväkodissa kevään 2011 aikana. Opinnäytteen toiminnallisen osuuden aikana keväällä 2011 päiväkodissa toimi 10 ryhmää. Päiväkotia on aloittanut toimintansa helmikuussa 2010 eli toiminut vielä verrattain lyhyen aikaa. Henkilökunta on työskennellyt lukuisten muutosten keskellä viimeiset vuodet useiden muutosten ja muutosten vuoksi. Viimeisin muutos tapahtui vuodenvaihteessa 2010–2011. Uuden päiväkodin aloittaessa talossa toimi seitsemän ryhmää. Vuodenvaihteessa 2010–11 päiväkotia laajeni kolmella ryhmällä, siten että päiväkodin naapurissa sijaitseva rakennus remontoitiin päivähoidon käyttöön.

Päiväkodissa tartuttiin Minun Hämeenlinnani – projektin haasteeseen toimintakauden alussa 2010. Tiimit ohjeistettiin valitsemaan omalle ryhmälle mielekäs teema ja toteuttamaan pedagogista dokumentointia entistä tietoisemmin. Lähestyvä joulunaika toi päiväkodille suuria muutoksia muutaman kuukauden sisällä, kun erillään toimivat ns. satelliittiryhmät muuttivat päiväkodin yhteyteen. Kuusi ryhmää laajeni yhdeksäksi ryhmäksi ja lisäksi joukkoon kuului koululla toimiva esikouluryhmä. Nopeat ja suuret muutokset tuntuvat olevan nykyisen päivähoitojärjestelmän arkipäivää ja muutoksiin sopeutuminen vaatii aikaa ja tilaa lapsilta, perheiltä ja henkilökunnalta. Vuosi 2011 päiväkodissa käynnistyi uudella kokoonpanolla ja oli tärkeää antaa aluksi aikaa toimintojen asettua uusiin tiloihin ja arjen sopeutua muutoksiin.

Oma ryhmäni muutti opinnäytetyötä koskevaan päiväkotiin vuodenvaihteessa 2010–2011. Intovastaavan tehtävässä minua kiinnosti päiväkodin toimintahistoria Minun Hämeenlinnani -projektin parissa. Kävi ilmi, että työskentelyä oli aloitettu ryhmissä jo syksyllä 2010, mutta vuodenvaihteen suuret muutokset luonnollisesti vaikuttivat arkeen ja uudelleen muotoutumiselle oli tarpeen antaa aikaa. Helmikuun aikana virisi keskustelu projektien tilanteesta ja henkilöstöillan jälkeen syntyi tarve kartoittaa projektien tilanne. Haluttiin myös selvittää, mitä työskentelyn eteenpäin vieminen tarvitsi tuekseen. Näin syntyi idea opinnäytetyöstä, jonka tehtävänä olisi tukea pedagogisen dokumentointityöskentelyn juurruttamista ja ottamista osaksi päivähoidon arjen työskentelyä.

4.1 Kvalitatiivinen toimintatutkimus

Kvalitatiivisella eli laadullisella tutkimuksella tarkoitetaan Metsämuurosen (2006, 97.) mukaan kokonaista joukkoa erilaisia tulkinnallisia tutkimuskäytäntöjä. Toimintatutkimus on osallistuvaa ja osallistavaa tutkimusta. Sillä tarkoitetaan tutkimusta, jossa erilaisilla toiminnoilla pyritään vaikuttamaan johonkin asiaan tai ilmiöön. Tutkimus toteutetaan ihmisten todellisessa arjessa ja kiinnostuksen kohteena on toiminnan vaikutusten arviointi. Toimintatutkimuksen avulla voidaan pyrkiä vaikuttamaan erilaisiin käytännön ongelmiin, parantamaan sosiaalisia käytäntöjä tai ymmärtämään niitä paremmin. Toimintatutkimus soveltuu hyvin työn kehittämiseen.

Heikkinen (2007, 28) kirjoittaa toimintatutkimuksen lähtökohtia käsittelevässä artikkelissaan, että yrityksessä muuttaa jotakin alkaakin näkyä ja löytyä jotain uutta. Toimintatutkimuksen hyöty kohdistuu muihin kuin tutkijaan itseensä. Heikkinen luonnehtii sosiaalisen toiminnan pyrkivän luomaan rakenteita, jotka usein myös jähmettävät ja ehkäisevät kehitystä. Tehdään näin, kun on aina tehty – toiminta on esimerkki sosiaalisessa toiminnassa syntyneistä kehitystä ja dynaamisuutta estävistä ajattelumalleista. Rakenteet helpottavat työskentelyä, mutta niitäkin on osattava muuttaa toiminnan ja olosuhteiden muuttuessa. Toimintatutkimuksen avulla olemassa olevia työmenetelmiä voidaan kehittää ja etsiä toimivampia menetelmiä. Toimintatutkimuksen luonteeseen kuuluu yhteistyö ja osallisuus. Se on myös tilanteeseen sidottua ja itseään tarkkailevaa.

Opinnäytetyötäni voi kutsua tyypilliseksi toimintatutkimukseksi. Työssä ja työyhteisössä määriteltiin asia, jota haluttiin kehittää ja löytää toimivia ratkaisuja juuri tutkimusta koskevan päiväkodin arkeen sopivaksi. Työn tekijänä olin itse osallinen prosessissa. Oleellista muutosprosessissa on koko työyhteisön sitoutuminen.

Carr & Kemmis (1986) ovat esittäneet toimintatutkimukselle kolme keskeistä tutkimusta kuvaavaa piirrettä. (Metsämuuronen 2006, 103.) Ensinnäkin tutkimuksen kohteena on sosiaalinen käytäntö, jolle muutos on mahdollinen. Toiminta etenee suunnittelun, toiminnan havainnoinnin ja reflektoinnin spiraalisena kehänä. Jokaisessa vaiheessa edetään systemaattisesti ja ymmärretään asioiden vuorovaikutteisuus. Jokaiseen vaiheeseen liittyy kriittisyys. Toimintatutkimuksen kolmantena piirteenä voidaan pitää tutkimukseen osallistuvien vastuullisuutta toiminnastaan ja sitoutumisestaan tutkimukseen.

Kyseessä olevan toimintatutkimuksen luonne on praktinen eli käytännöllinen toimintatutkimus. Metsämuuronen (2006, 104) kuvaa Syrjälän (1994, 31–33) esittämää jaoteltua teknisiin, praktisiin ja emansipatorisiin toimintatutkimuksiin. Teknisissä tutkimuksissa kehittämisprojekti käynnistyy ulkopuolisen, ei niinkään työntekijöiden toimesta. Praktinen tutkimus kehittämisprojektina pyrkii auttamaan työntekijöitä tiedostamaan, muotoilemaan ja uudelleen suuntaamaan käytäntöjään ja tietoisuuttaan.

Pedagogisen dokumentoinnin kehittäminen työskentelyn aiheena sopii praktiseksi toimintatutkimukseksi. Työntekijöillä on paljon osaamista havainnoimisesta, lasten arjen näkyväksi tekemisestä ja yhteistyöstä vanhempien kanssa. Kehittämistyötä vaatii asioiden tiedostaminen, parempien käytäntöjen kehittäminen ja tietoisuuden kasvattaminen. Toisaalta he, joilla on tietoa sekä hyviä ja toimivia käytäntöjä, voivat jakamalla levittää yhteistä osaamisen pääomaa. Jos pedagogisen dokumentoinnin arkeen juurruttaminen on usean intervention, havainnoinnin ja reflektion tulosta, niin oman tutkimukseni voisi ymmärtää yhdeksi spiraaliksi pitkässä spiraalien ketjussa.

4.2 Kohderyhmän kuvaus

Tutkimuksen kohderyhmänä oli kymmenen tiimiä tutkimuspäiväkodista. Kahdeksassa tiimissä työskenteli kolme työntekijää ja vuorohoitoryhmässä neljä. Yksi ryhmistä on puolipäiväinen esikouluryhmä, joka toimii koulun yhteydessä. Olin itse osa yhtä tiimiä. Työntekijät työskentelivät ryhmästä riippuen 0-6-vuotiaiden lasten kanssa.

Aiheeseen liittyvän tiedon suhteen työntekijöillä oli erilainen tausta. Osa oli käynyt pedagogista dokumentointia koskevissa koulutuksissa ja perehtynyt huolella Minun Hämeenlinnani – projektiin. Osalle koko projekti oli täysin uusi asia. Sitten oli joukko, jolla oli jotain tietoa Minun Hämeenlinnani – projektista, mutta tiedot olivat hataria tai projektin tarkoitus oli jäänyt epäselväksi. Tämä on luonnollista, sillä prosessi oli käynnistetty vasta vuotta aikaisemmin ja vasta osa oli päässyt osallisiksi koulutuksiin.

Tämä hämmennys oli osittain syynä Minun Hämeenlinnani – projektia kohtaan ilmenneeseen torjuvaan ilmapiiriin. Ei ollut annettu aikaa ja mahdollisuutta perehtyä aiheeseen ja käsitellä sitä. Toisaalta päivähoidon kentällä putkahtelee jatkuvasti uusia kehittämishankkeita ja arkea eletään lukuisten yhdenaikaisten muutosten keskellä. Työntekijät kaipaavat rauhaa työn, perustehtävän tekemiselle.

Työn sisältöjen kehittäminen on monelle osa perustehtävää. Pedagogisen dokumentoinnin ymmärtäminen perustehtävän tukena ja työmenetelmänä sai monen tutkimukseen osallistuneen kiinnostuksen heräämään.

4.3 Aineiston hankinta

Toimintatutkimuksessa tutkijan on mietittävä omiin tutkimusongelmiinsa parhaiten sopivat aineistonkeruumenetelmät. (Heikkinen 2009, 105.) Oma tutkimusaineisto muodostui projektin eri vaiheista kerätystä tiedosta. Alkuvaiheessa toimintaa ohjasi kartoittava kysely. Strukturoitu kysely palveli hyvin tarkoitustaan jäsentää tilannetta ja saada oleelliset asiat näkyviksi.

Osallistuvaa havaintojen tekemistä tapahtui koko projektin ajan. Työyhteisön yhtenä jäsenenä minun oli mahdollista kerätä kommentteja, kysyä mielipiteitä ja vaihtaa ajatuksia työyhteisön eri jäsenten kanssa. Osallistuvaa havainnointia oli myös jokaisen ryhmän projektiin tutustuminen ja näyttelyihin perehtyminen. Teemahaastattelun avulla pääsin refleктоimaan tehtyä työtä, kuulemaan kollegoiden heränneitä ajatuksia, kokemuksia ja mielipiteitä.

Tutkimukseni on laadullinen toimintatutkimus, jossa tiedonhankinta perustuu triangulaatio menetelmään. Triangulaatio menetelmällä tarkoitetaan useamman tiedonhankintamenetelmän käyttöä. Triangulaatio mahdollistaa asian tarkastelemisen monelta kanalta ja monella tavalla. (Heikkinen, H. ym. 2007, 104.) Tiedonkeräämisessä yhdistetään erilaisia tutkimusmenetelmiä, jotka täydentävät toisiaan kokonaisvaltaisen tiedon muodostamiseksi. Tutkimuksessani olen käyttänyt menetelmätriangulaatiota, jossa yhdistän osallistuvaa havainnointia ja teemahaastattelua. Tukena tähän työskentelyyn olen käyttänyt tutkimuspäiväkirjaa, johon olen kerännyt havaintoja, kommentteja, palaverimuistioita ja kirjannut huomioita projektin eri vaiheissa.

4.3.1 Kartoittava kysely

Koko talon henkilökuntailta pidettiin helmikuun lopulla vuonna 2011. Intovastaavana pidin lyhyen puheenvuoron Minun Hämeenlinnani – projektista ja pedagogisesta dokumentoinnista. Aihe sai hyväksyvän vastaanoton ja kiinnostuneet halusivat lisätietoa. Syntyi tunne, että puheista olisi päästävä käytäntöön. Jotta tiedontarpeesta saataisiin kattava kuvaus, päätimme yhdessä varhaiskasvatuskeskuksen johtajan kanssa, että laadin aiheesta kartoittavan kyselyn (liite 1). Kyselyn tehtävänä oli kartoittaa millaisia pedagogisen dokumentoinnin projekteja eri ryhmissä toteutetaan, olisiko lisätiedon tarvetta ja mistä lisätietoa kaivattaisiin. Kyselyssä ehdotettiin myös koko talon yhteistä projektien esittelyviikkoa ja tiedusteltiin ryhmien halukkuutta osallistua.

Opinnäytetyössäni toteutettu kysely oli ns. informoitu kysely. Informoidussa kyselyssä tutkija jakaa kyselyt henkilökohtaisesti. Samalla kerrotaan kyselyn tarkoituksesta. Vastaajat vastaavat kyselyyn omalla ajallaan ja palauttavat kyselyn sovittuun paikkaan. (Hirsjärvi 2004, 186.) Kyselyssä oli sekä avoimia, että monivalintakysymyksiä. Kyselyn etuna nähdään tehokas tiedonkeruu laajalta joukolta samasta aiheesta ja tiedon muodostumisen selkeä ajallinen määrittely.

Pedagogista dokumentointia koskeva kysely toteutettiin maaliskuussa 2011. Kyselyjä palautui kymmenestä yhdeksän ja yhden vastauksen sain suullisesti. Kyselyistä kävi ilmi, että eniten kaivataan lisää tietoa ja koulutusta pedagogisesta dokumentoinnista. Toiseksi eniten kiinnostusta oli teematyöskentelyä kohtaan ja reggio emilia -kasvatusajattelusta halusi lisää tietoa kaksi tiimiä ja vain yhdessä vastauksessa kaivattiin lisätietoa Minun Hämeenlinnani – projektista. Kaikki tiimit olivat valmiita sitoutumaan yhteiseen projektien esittelyviikkoon. Näiden vastausten pohjalta suunnitelimme varhaiskasvatuskeskuksen johtajan kanssa toimintasuunnitelmaa loppukevääksi.

Idea koko talon yhteisestä projektiesittelyiden ajankohdasta syntyi tarpeeseen kannustaa ja motivoida tiimejä pedagogiseen dokumentointityöskentelyyn. Yhteisen päämäärän asettaminen nähtiin keinona tavoitteelliselle toiminnalle. Toisaalta tarkoitus oli motivoida ihmisiä asian äärelle ja käydä keskustelua aiheesta tiimeissä. Kyse oli työmenetelmän kehittämisestä, joten vain käytännön toiminnasta voitaisiin saada todellisia kokemuksia ja näin päästä puheen tasolta toiminnan tasolle. Toiminnan kautta taas päästäisiin käymään keskustelua haasteista, oivalluksista ja kokemuksista.

Toisena tavoitteena oli jakaa ja levittää tietoa ja kokemuksia erilaisista projektitoteutuksista. Tausta-ajatuksena oli yhteistoiminnallinen oppiminen. Toiminnan kautta luodaan koko taloa yhdistävää sisältöä, jaetaan ammatillista tietoutta, tutustutaan eri ryhmien toimintaan, jaetaan ideoita ja kokemuksia.

4.3.2 Lapsen sadan kielen -ilta

Kyselyn vastausten pohjalta aloimme varhaiskasvatuskeskuksen johtajan kanssa suunnitella pedagogisen dokumentoinnin iltaa. Illan tavoitteena oli tukea tiimejä pedagogisen dokumentoinnin projektien parissa ja kannustaa työmenetelmän käyttöön.

Ilta järjestettiin 4.5.2011 klo 18–20. Sitä ennen tiimeillä oli käytössään koko talon yhteinen kansio, johon on koottu teorian tietoa reggio emilia -kasvatusajattelusta, teematyöskentelystä ja pedagogisesta dokumentoinnista sekä Minun Hämeenlinnani -

projektin vaiheista. Johtajan kanssa käydyssä keskustelussa totesimme merkitykselliseksi asiaksi tiedottamisen ja aiheen pitämisen osana ajankohtaista keskustelua. Pedagoginen dokumentointi ei ole sarja temppuja, joita ryhdytään toteuttamaan varhaiskasvatuksen arjessa vaan tiimien kesken käytävää työn merkityksen pohdintaa, lapsen roolin näkyväksi tekemistä ja omaan arkeen sopivien toimintatapojen löytämistä. Siksi prosessi on pitkä ja sille on annettava aikaa työskentelyn luonteesta johtuen. Se ei tarkoita kuitenkaan laakereilla leppäämistä vaan käytännön askelten ottamista ja työskentelyn systemaattista etenemistä.

Pedagogisen dokumentoinnin ilta toteutettiin koko päiväkodin kasvatushenkilöstölle. Tiimeille lähetettiin kutsu (liite 2), jossa kerrottiin illan ohjelmasta ja ohjeistettiin valmistautumaan tiimin lyhytmuotoiseen projektiesittelyyn. Pedagogisesta dokumentoinnista käytännössä kutsuttiin kertomaan Into-työryhmän jäsen, lastentarhanopettaja toisesta varhaiskasvatuskeskuksesta. Hän jakoi oman kokemuksensa pedagogisesta dokumentoinnista ja kertoi kuinka heidän ryhmässä työskentelyä oli ryhdytty kehittämään ja viemään arkeen.

Esitys herätti kuulijoissa hyvää keskustelua ja kysymyksiä. Seuraavaksi tiimit saivat pohdittavakseen kysymyksiä koskien omaa pedagogista dokumentointityöskentelyä, sen toteuttamistapoja ja käytäntöjen kehittämistä. Lopuksi kaikki tiimit esittelivät lyhyesti yhteisesti omat työn alla olevat projektit, jotka tulisivat olemaan esillä yhteisellä näyttelyviikolla toukokuun lopulla.

4.3.3 Koko talon yhteinen esittelyviikko

Yhteinen projektien esittelyviikko toteutui touko-kesäkuun vaihteessa. Jokainen tiimi sai vapaat kädet toteutukseen. Yhteisesti oli sovittu, että työskentelyä esiteltäisiin ryhmien eteistiloissa ja projektiesittelyjä voisi käydä katsomassa oman ryhmän aikataulujen mukaan.

Eteisiin syntyi hienoja kuvauksia ryhmien toiminnasta, lasten leikeistä, kuvia ja sanoituksia lasten kokemuksista, piirustuksia, maalauksia ja kädentöitä. Valokuvat, työt ja kirjoitukset kuvasivat lasten toimintaa, havaintoja ja kokemuksia. Teemat olivat kaikki ryhmälähtöisiä. Aiheet olivat saaneet alkunsa lasten leikeistä ja kiinnostuksen kohteista. Joissain ryhmissä oli kuvattuna useampi projektitoteutus, toisissa oli keskitytty yhteen pidempään jatkuneeseen teemaan. Kaikkia projektiesittelyitä leimasi lapsilähtöisyys ja lapsen toiminta päivähoidossa. Esittelyt olivat niin lasten, henkilökunnan kuin vanhempien nähtävillä.

Kaikilla oli mahdollisuus käydä tutustumassa toistensa näyttelyihin oman aikataulunsa mukaisesti. Osa ryhmistä kävi kiertämässä näyttelyitä lapsiryhmän kanssa ja itsenäisesti. Osalle toisten näyttelyihin tutustuminen oli jäänyt vähäiseksi aikataulusyiden vuoksi.

4.3.4 Teemahaastattelu

Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelumenetelmä. Sille on tyypillistä, että haastateltavat ovat kokeneet jonkin tietyn tilanteen tai tapahtumien sarjan. Tutkija on tehnyt alustavaa sisältö- tai tilanneanalyysia ja päätenyt tiettyihin oletuksiin osallistujien näkökulmasta. Analyysin perusteella luodaan haastattelurunko. Seuraavassa vai-

heessa tutkija heijastaa haastateltavien subjektiivisia kokemuksia tilanteisiin, joita tutkija on analysoinut. Teemahaastattelu kohdennetaan tiettyihin teemoihin, joista keskustellaan. Hirsjärven ja Hurmeen mukaan teemahaastattelu lähtee oletuksesta että kaikkia yksilön kokemuksia, ajatuksia, uskomuksia ja tunteita voidaan tutkia tällä menetelmällä. (Hirsjärvi & Hurme 2010).

Tutkimusprosessin suunnitteluvaiheessa pohdin ryhmähaastattelun ja yksilöhaastattelun vahvuuksia ja mahdollisuuksia. Hirsjärvi ja Hurme (2010) kirjoittavat, että ryhmähaastattelulla on erityinen merkitys silloin kun halutaan selvittää, miten henkilöt muodostavat yhteisen kannan johonkin ajankohtaiseen kysymykseen. Ryhmähaastattelu voi myös toimia työn kehittämisen foorumina. Olihan ajatus reflektoida tehtyä työtä ja työskentelyä, arvioida toimintojen vaikuttavuutta, tiedon kasvattamista ja kerättyjä kokemuksia. Ryhmähaastattelussa tehtävänä on keskustelun aikaansaaminen ja sen helpottaminen.

Tutkimukseni kohdistui kevätkauden 2011 toimintaan. Yhteisen projektiviikon jälkeen keräsin tiimien kokemuksia pedagogisesta dokumentointityöskentelystä, vaikuttavuudesta ja työskentelyn kautta heränneistä ajatuksista. Suunnittelin aluksi tiimihaastatteluja, mutta talon kaikkien (10) tiimien haastattelu olisi osoittautunut ajallisesti mahdottomaksi tehtäväksi. Ohjeistin tiimit kuitenkin käymään ennalta yhdessä läpi haastattelussa esille tulevia teemoja ja pohtimaan omaa pedagogista dokumentointityöskentelyään (liite 3). Haastattelin lopulta edustuksellisesti jokaisen tiimin lastentarhanopettajaa. Kahdessa haastattelussa paikalla oli tiimin kaksi edustajaa.

Toteutin haastattelut teemahaastattelun keinoin. Tein alustavia kysymyksiä haastattelua varten, mutta itse tilanteessa haastattelut muodostuivat enemmän ammatillisiksi keskusteluiksi ja kokemusten sanoittamiseksi. Haastattelutilanteet olivat myös oppimisen hetkiä. Monet haastateltavat jäsensivät ja pohtivat omaa ja tiimin työskentelyä sekä siihen vaikuttavia tekijöitä.

4.4 Aineiston analyysi

Hirsjärvi (2004) toteaa, että tutkimusaineistoa voidaan analysoida monin tavoin. Oleellista on valita analysointitapa, joka parhaiten tuo vastauksen ongelmaan tai tutkimustehtävään. Aineiston analyysia voi olla vaikea erottaa omaksi tutkimuksen vaiheeksi sillä tutkimuksen tekijä analysoi ja järjestee keräämiään tietoja jo tutkimuksen alkuvaiheista lähtien. Etenkin aineiston järjestelyvaiheessa tapahtuu paljon analysointia, kun aineistoa järjestetään kysymysten asettelun mukaisesti mielekkäästi. (Syrjälä, L. 1995, 45.)

Järjestelyvaihe sisältää aineiston tulkintaa, jonka perusteella kerättyä aineistoa luokitellaan. Syrjälän kirjassa Laadullisen tutkimuksen työtapoja (1995, 46) todetaan, että aineiston analyysi ja tutkimusongelmien selkiytyminen tapahtuvat usein samanaikaisesti. Kyseessä olevan opinnäytetyön kanssa kävi samoin. Tutkimuskysymykset olivat toki ennalta jo olemassa, mutta niiden järjestys ja painotus selkiytyivät aineistoa käsiteltäessä. Aineiston analyysivaiheessa löytyi myös teemoja, joita olisi voinut käsitellä enemmän tai tietoisemmin haastatteluja toteuttaessa.

Tuomi ja Sarajärvi (2009, 108) toteavat, että tutkimuksen aineisto kuvaa tutkittavaa ilmiötä ja analyysin tarkoitus on luoda sanallinen ja selkeä kuvaus tutkittavasta ilmiös-

tä. Sisällönanalyysillä pyritään järjestämään aineisto tiiviiseen ja selkeään muotoon kadottamatta sen sisältämää informaatiota.

Haastattelut toteutettiin pääasiassa ryhmien omissa tiloissa joko lasten ulkoilun tai päivälevon aikaan. Haastattelujen kesto vaihteli 20 minuutista tuntiin. Käytin tallentamiseen sanelukonetta ja yhden haastattelun kirjasin käsin tekniikan pettäessä. Litteroin haastattelut kirjoittamalla käydyt keskustelut lähestulkoon sanatarkasti. Haastatteluista kertyi yhteensä 14 liuskaa kirjoitettuja keskusteluja. Tulostin haastatteluaineiston ja ryhdyin etsimään vastauksista eri teemojen alle. Numeroin haastattelut jäsentämisen tueksi ja vastaajien anonymiteetin suojaamiseksi. Numerointi auttoi jäsentämään haastatteluja ryhmäkohtaisesti aineiston analyysivaiheessa ja tuloksia aukikirjoittaessa.

Haastatteluaineiston sisällön järjestin värikoodien avulla siten, että merkitsin jokaiseen numeroituun haastatteluun eri väreillä yläotsikon mukaisia asioita. Yläotsikot rakentuivat haastatteluaineistoa yhä uudelleen lukemalla ja tutkimuskysymyksiin nojaten lähdin luomaan rakennetta aineistolle.

Sinisellä värillä korostin aineistosta kaiken, mikä koski ryhmän projektin kuvausta eli sitä miten pedagogista dokumentointia oli toteutettu ryhmissä. Vaaleanpunaisella värillä alleviivasin aineistosta kaiken, mitä kokemuksia ja huomioita työskentelystä oli tehty. Tummanvihreällä värillä merkitsin pedagogiseen dokumentointi työskentelyyn liittyviä vaatimuksia ja edellytyksiä. Keltaisella merkitsin aineistosta kaikki ne kohdat, joissa kerrottiin kokemuksia yhteisestä koulutusillasta. Oranssilla värillä erotin kaikki yhteistä projektien esittelyviikkoa koskevat huomiot. Vaaleanvihreällä värillä poimin kehittämisideat ja tulevaisuuden näkymät pedagogisen dokumentointityöskentelyn osalta. Lopulta koko haastatteluaineisto oli merkitty jollakin värillä, mikä mielestäni takasi koko aineiston käyttöä tulosten analysoimiseksi.

Värikoodien pohjalta aineistolle muodostui viisi pääkohtaa. Ensimmäiseen kohtaan kokosin ryhmien pedagogisen dokumentoinnin toteutustapoja. Toiseksi kokonaisuudeksi muodostuivat huomiot, joita työskentelystä ja sen vaikuttavuudesta tiimeissä oli tehty. Kolmanneksi yläotsikoksi muodostuivat työskentelyn haasteet ja vaatimukset. Neljanteen kohtaan keräsin yhteisen pedagogista dokumentointia käsittelevän koulutusillan ja projektiesittelyviikon kokemuksia. Viimeinen kohta muodostui työmenetelmän kehittämisideoista ja tulevaisuuden visioinnista.

4.5 Luotettavuus ja eettisyys

Tuomen ja Sarajärven näkemyksen mukaan laadulliseen tutkimukseen kuuluu varsin erilaisia tutkimusperinteitä. (2009, 136.) Näin ollen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnista on olemassa erilaisia käsityksiä. Pragmaattinen totuusteoria liittyy tiedon käytännöllisiin seuraamuksiin. Uskomus on tosi, mikäli se toimii ja on hyödyllinen (2009, 137.) Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluvat rehellisyys, yleinen huolellisuus ja tarkkuus tutkimustyössä, tulosten tallentaminen, esittäminen ja tutkimuksen arviointi.

Validoinnilla tarkoitetaan prosessia, jossa ymmärrys maailmasta kehkeytyy vähitellen. (Heikkinen&Syrjälä 2007, 149.) Totuus käsitetään jatkuvan neuvottelun, keskustelun ja dialogin prosessina eikä se ole koskaan lopullisesti valmis. Pedagogisen dokumen-

tointityöskentelyn kehittäminen on itsessään totuuden etsimisen prosessi. Siksi on luontevaa, että tällaista työyhteisön kehittämisen tehtävää lähestytään kokeillen, keskustellen, havainnoiden, reflektoiden ja oppien. Lähestymistapa on salliva ja uusiin oivalluksiin kutsuva. Opinnäytetyöni rooli tässä prosessissa on olla alullepanija, vauhdittaja ja innostaja.

Työn eettisiksi lähtökohdiksi voidaan mainita avoimuus, suvaitsevuus, tasavertaisuus ja toisen työskentelyn kunnioittaminen. Avoimuus näkyi tahtona saattaa jokainen prosessiin osallistunut osalliseksi ja kuulluksi. Ennakkotietojen ja kyselyn tehtävänä oli löytää aidosti yhteisöä kiinnostava kehittämisen aihe. Osallisuutta pyrittiin tukemaan kysymällä mielipiteitä ja kommentteja menetelmävalinnoista. Tutkimuksen tavoitteena oli palvella aidosti työyhteisön tarpeita. Avoimuuteen pyrittiin myös tiedottamisen ja työyhteisöä kuuntelevan kohtaamisen avulla. Suvaitsevaisuudella tarkoitetaan tämän työn yhteydessä jokaisen ryhmän oman työskentelytavan omaehtoista etsintää. Tapoja ei haluttu määritellä ennalta vaan antaa jokaiselle vapaus etsiä omalle ryhmälle ominaisia tapoja toimia. Tähän liittyy myös toisen työn kunnioittaminen. Tutkimusta lähdettiin tekemään näkökulmasta, että ammatillista osaamista ja kykyjä on paljon.

5 TULOKSET

5.1 Lapsen arki näkyväksi

Kaikki tutkimuksessa mukana olleet tiimit olivat jollain tavoin toteuttaneet pedagogista dokumentointia työssään, toiset intensiivisemmin ja tavoitteellisemmin ja toiset löyhemmin ja pienimuotoisemmin. Kasvatushenkilökunnan teoreettinen tieto pedagogisesta dokumentoinnista oli vaihtelevaa. Toiset olivat perehtyneet aiheeseen enemmän koulutusten ja opiskelujen myötä ja toisilla pedagogisen dokumentointityöskentelyn maailma on vasta avautumassa.

Valokuvaaminen oli mielletty selvästi vahvimaksi keinoksi tuottaa dokumentteja arjesta. Digitaaliset kamerat mahdollistavat suurenkin kuvamäärän, josta voi suorittaa karsintaa eikä tämä lisää kuitenkaan kustannuksia. Kaikissa haastatelluissa ryhmissä lapsia ja lasten toimintaa oli dokumentoitu valokuvaamalla. Kuvausaiheina olivat lasten leikit, toiminta ja työskentely. Muutamissa ryhmissä lapset olivat itse saaneet valokuvata. Kuvia oli työstetty eri tavoin. Niistä oli tehty kokonaisasia toimintakauden kuvauksia, jotka jaettiin toimintakauden päätteeksi perheille. Kuvia oli liitetty kasvunkansioihin lapsen kertomukseksi. Kuvia oli käytetty myös tiedotteissa ja ryhmien kuulumisten kertomisen apuna. Useassa ryhmässä valokuvia oli laitettu esille eteistiloihin vanhempien ja lasten nähtäville.

Digitaalisen kuvan mahdollistamaa teknistä osaamista oli myös hyödynnetty. Valokuvia esiteltiin vanhemmille muutamassa ryhmässä digitaalisen valokuvakehyksen avulla vanhempainillan yhteydessä. Valokuvia oli työstetty lasten päiväkotitoiminnasta kertovaan lehteen, joka jaettiin ryhmän perheille toimintakauden lopussa. Useassa ryhmässä oli koottu kullekin lapselle oma kuvakansio päiväkodin tapahtumista, jonka pystyi kätevästi siirtämään perheen muistitikulle tai polttamaan CD-levylle muistoksi.

Lähes jokaisessa haastattelussa mainittiin, että valokuvat olivat olleet hyvin merkityksellisiä lapsille. Lapset katselevat mielellään yhteisiin tiloihin esille laitettuja kuvia

heidän omasta ja ryhmän toiminnasta. Valokuvat synnyttävät keskustelua ja aktivoivat lapsia tarkastelemaan yhdessä valokuvissa tapahtuvia asioita. Valokuvien kautta tapahtuu sanoittamista, tapahtumien muistamista ja valokuvat toimivat lapselle keinoina kertoa vanhemmille päiväkodissa tapahtuneista asioista. Lapsen tarkastellessa valokuvaa avautuu kasvattajalle hieno tilaisuus kuulla lapsen näkemys tai kokemus tilanteesta, joka kuvassa näkyy. Aikuiselle leikkitilanteena esittäytyvä kuva voi muistuttaa lasta riitatilanteesta kaverin kanssa, joka kuvanottohetkellä tai juuri sen jälkeen oli tapahtunut. Aikuisen on tärkeää osata kuulla lapsen tarinat kuvien takaa.

Kukaan haastatelluista ei tuonut ilmi, että varsinaista kertynyttä kuvamateriaalia olisi käytetty toiminnan suunnittelun pohjana ainakaan suunnitelmallisesti. Toisaalta kuvien esillelaittaminen, kasvunkansioihin järjestely ja yhteiseen projektiesittelyyn valmistautuminen olivat vahvistaneet kasvattajien tietoisuutta tehdystä työstä ja antanut mahdollisuuden pysähtyä tapahtuneiden asioiden äärelle. Valokuvien kautta kasvattajillakin oli mahdollisuus palata tapahtumiin ja reflektoida tehtyä työtä. Kuvien katselu ja niistä keskusteleminen oli tuottanut iloa niin kasvatushenkilökunnalle, lapsille kuin vanhemmillekin. Projektien tuotokset ja niissä näkyvä lasten toiminta oli luonteva alusta vanhempien kanssa käytävälle keskustelulle. Toiminnan esittäminen kuvina, lasten töinä tai ilmaisuina koettiin merkittäväksi ikkunaksi vanhemmalle kurkistaa päivähoiton arkeen.

Tiimeille oli annettu vapaat kädet pedagogista dokumentointia koskeviin aiheisiin. Yhteisesti linjattiin niin, että lähdetään liikkeelle lapsen arjesta päiväkodissa, tekemään arkea ja lapsen ajattelua näkyväksi. Neljässä tiimissä oli lähdetty selkeästi työskentelemään lasta kiinnostavasta leikistä. Leikkejä oli ensin havainnoitu ja kirjattu muistiin. Tässä vaiheessa leikkejä oli myös valokuvattu. Aikuiset ryhtyivät rikastuttamaan leikkiä mahdollistamalla toimintaympäristöjä leikille, rakentamalla lasten kanssa rekvisiittaa ja tukemalla lasten leikki-ideoita. Teema ja aiheet nousivat siis lasten mielenkiinnon kohteista, joita lähdettiin yhdessä rinnakkain elämään eteenpäin. Samassa oli tehty pohdintaa niistä tekijöistä, mitkä juuri kyseisessä leikissä kiinnostavat lasta ja miten kiinnostusta voidaan tukea. Työn reflektointi käynnistyi luontevasti.

Leikkiin yhdistyi luovasti askartelu ja kädentaidot. Matkustusleikkiin lapset valmistivat passeja, lentolippuja ja palmuja matkan suuntautuessa lämpimiin maihin. Mopoleikissä mietittiin, mitä liikenteessä tarvitaan ja ajokortit ja liikennemerkkit saivat muotonsa lasten käsissä. Laivaleikissä rakennettiin yhdessä laivoja ja niillä päästiin leikisti merille. Lasten innostus majaleikkeihin sai aikuiset pohtimaan kuinka innostusta voidaan tukea ja mitä keinoja on käytettävissä.

Kahdessa ryhmässä aikuiset miettivät ennalta teemaa, jota lähtisivät projektin muodosssa työstimään. Nämäkin ryhmät nivoivat määritellyn teeman lasten kiinnostuksen kohteisiin. Yhdessä ryhmässä pelkoja käsiteltiin valo ja varjo – teeman avulla. Yhteistä toteutuksille oli, että syventyminen johonkin teemaan avasi aina uusia polkuja uusin aiheiden pariin. Parissa haastattelussa tulikin ilmi, että tartuttavia aiheita tuntui olevan lukuisia ja oli vain tehtävä karsintaa siitä, mihin keskitytään.

Muutamit ryhmät olivat lähteneet liikkeelle Minun Hämeenlinnani -projektin ideasta tuottaa lasten ajatuksia ja kokemuksia lähiympäristöstä. Oli tehty retkiä, ihmetelty havaittuja asioita, kerätty luonnonmateriaaleja ja lähdetty työstimään aiheita tätä kautta. Yhdessä tiimissä oli ryhdytty pohtimaan lapsen päiväkotipäivän sanottamista van-

hemmille valokuvien avulla. Oli myös ideoitu keinoja kuvata lapsen kehitystä ja taitojen oppimista, vaikkapa sitä kun lapsi oppii kävelemään.

Yhden esikouluryhmän kevätjuhla muodostui vuoden aikana otetuista valokuvista ja lapset kertoivat kuvista mitä milloinkin oli tapahtunut. Eräässä tiimissä pedagogisen dokumentoinnin projektia tuli toteuttamaan ryhmän ulkopuolinen aikuinen. Lapset saivat tehtäväkseen valokuvata heille merkityksellisiä asioita. Vain osa ryhmän lapsista oli mukana projektissa. Toisia kiinnosti kovasti myös valokuvata ja ryhmän aikuiset mahdollistivat valokuvaamisen kaikille halukkaille. Lapset pääsivät tietokoneelle sanoittamaan ja kertomaan ottamistaan valokuvista.

Jokainen ryhmä oli lähtenyt liikkeelle oman ryhmän tarpeista ja nivonut dokumentointityön palvelemaan omaa arkeaan. Kaikkien työskentelyssä näkyi vahvasti lapsilähtöisyys. Tämä ilmeni aiheiden valinnassa, lapsen kuuntelemiseen keskittymisenä ja aitoa haluna ymmärtää paremmin lapsen toimintaa ja oppimista. Kasvatuskumppanuuden lähtökohdat korostuivat usean ryhmän työskentelyssä. Nähtiin, että dokumentointityötä tehdään ennen kaikkea vanhemmille ja lapsille itselleen.

5.2 Työskentelyn reflektointia

Innostus löytyi tätä tehdessä. (haastattelu nro 1)

Leikkiin pääsi paremmin sisälle ja lapsen ajattelu avautui ihan eri tavalla. (haastattelu nro 9)

Pedagoginen dokumentointi työmenetelmänä ei ollut vieras kenellekään haastatelluista. Useammassakin haastattelussa ilmeni, että pedagoginen dokumentointi on ollut osa työtöitä ja projektin myötä asiaan oli panostettu enemmän. Osalle haastatelluista työmenetelmään perehtyminen oli vasta projektin myötä alkanut. Dokumentoinnin ajatus tuntui olevan kaikille haastatelluille selvä ja selkeä asia. Pohdintaa aiheutti se, mitä ”se pedagogisuus siinä on?”

Pedagogista dokumentointi työskentelyä kuvattiin projektiluontoisena. Sen piirteinä nähtiin teematyöskentely ja käsiteltävän aiheen monipuoliset lähestymistavat. Työskentelyn hyviksi puoliksi mainittiin lapsilähtöisyys, monipuolisuus ja lasten innostuneisuus. Koettiin, että leikkiin pääsi paremmin sisälle ja lapsen ajattelu avautui eri tavalla. Aikuinen eli tilanteita lapsen rinnalla, kannustaen ja mahdollistaen. Työskentely koettiin positiiviseksi. Innostavaa oli lapsen kiinnostuksen löytäminen ja tutustuminen lapseen. Koettiin, että tulee itsekkin pysyä ajan hermolla ja osata tarttua lasten ideoihin.

Yhdessä haastattelussa mainittiin, että lasten keskinäinen vuorovaikutus oli toisenlaisia teematyöskentelyn parissa. Lapset ottivat toisensa eri tavalla huomioon ja auttoivat toisiaan. Lapsilähtöinen toiminta ja innostaminen koettiin keinoksi motivoida lapsia myös sellaisten toimintojen ääreen, mitkä eivät yleensä lasta kiinnosta. Teematyöskentelyn hyviksi puoliksi mainittiin kokonaisvaltaisuus ja monipuolisuus. Toimintaan yhdistettiin liikuntaa, musiikkia, kädentaitoja, retkeilyä. Teemalähtöinen toiminta myös jänitevoitti toiminnan suunnittelua ja tavoitteellista työskentelyä.

Me opimme ottamaan kameran mukaan eri tilanteisiin. (haastattelu 1)

Valokuvaaminen oli koettu useassa tiimissä jo osaksi arkipäivää. Haasteiksi nousi lähinnä muistaa ottaa kamera mukaan eri tilanteisiin ja toisaalta suuren kuvamäärän käsittelylle löytyvä aika. Muutamassa haastattelussa kävi ilmi, että valokuvaaminen oli kehittynyt enemmän kohti toiminnan kuvaamista. Leikin valokuvaamista oli hyödynnetty leikkien kehittämisessä. Joissain ryhmissä oli huomattu työskentelyn jälkeen, että kuvaamista olisi voinut olla vielä enemmän. Videointia ja sanelukoneen käyttöä oli ollut selkeästi vähemmän.

Havaintojen kirjaamista oli harjoiteltu useassa tiimissä. Oli sovittu tehtävien jakamisesta aikuisten kesken esimerkiksi, että toisella oli ohjausvastuu ja toinen aikuinen keskittyi kirjaamiseen. Kirjaamista oli tehty havaintovihkoihin, erillisille papereille, valmiita havaintolomakkeitaakin oli ollut muutamissa ryhmissä käytössä. Havainnot oli usein puhtaaksikirjoitettu koneella. Haastatteluissa tuli myös ilmi, että oli opittu hyväksymään myös kirjaaminen käsin. Useamman haastattelun yhteydessä työntekijöiden huomio oli ollut se, että dokumentoinnin ei tarvitse olla jotain suurta, erillistä ja ihmeellistä. Pieneltäkin tuntuva arkipäiväinen toiminto muuttuu mielenkiintoiseksi lapsen maailman tarkasteluksi, kun sen kirjaa ylös. Tiimin yhteinen työskentely ja koko tiimin osallistuminen oli koettu hyväksi. Työmenetelmänä pedagoginen dokumentointi koettiin osittain työlääksi ja ajallisesti haastavaksi toteuttaa. Erityisesti dokumenttien reflektointiin löytyvä aika tuntui mahdottomalta toteuttaa nykyisissä arjen käytännöissä. Yleisesti uskottiin kuitenkin taitojen harjaantuvan ja käytännön kautta menetelmän arkipäiväistyvän.

Struktuuri auttaa pitämään toiminnan kasassa. (haastattelu 4)

Havainnointi on iso osa kaikkien työntekijöiden perustyötä, mutta strukturoitu kirjaaminen koettiin useassa ryhmässä haasteeksi. Pohdintaa aiheuttivat havaintojen rajaaminen, kuka havainnoi ja milloin ja mitä havainnoilla tehdään. Osassa ryhmiä struktuurit pedagogiselle dokumentoinnille oli luotu. Ryhmässä oli päätetty tietyt toimintahetket ja –ajat ja sovittu kuka tekee mitäkin. Projektin myötä oli ryhdytty pohtimaan keinoja ja tapoja, joilla toteuttaa havainnointia ja dokumentointia systemaattisemmin.

Yhteinen systemaattinen reflektointi oli jäänyt vähemmälle huomiolle. Koettiin, että reflektiota tehdään arjessa ”pitkin matkaa” aikuisten kesken. Tiimin yhteinen jakaminen ja toiminnan reflektointi koettiin erittäin tärkeäksi ja merkitykselliseksi. Sille on kuitenkin vaikeaa löytää aikaa arjesta. Osalla tiimipalaverit palvelivat havaintojen jakamisen foorumina, mutta käytössä oleva aika koettiin silti niukaksi. Pedagogista keskustelua käydään tiimipalaverien lisäksi arjen mahdollistamissa pienissä tilanteissa.

Pedagogisen dokumentointityön toteuttaminen edellyttää tiettyjä asioita. Työskentelyrauhaa kaipasi usea haastateltava. Lukuisat muutokset koettelevat arkea ja asettavat haasteita toimivien struktuurien luomiselle. Ajankäytön suunnittelu koettiin haasteeksi ja toivottiin sekä rauhaa ja aikaa perustyölle.

Yksin ei onnistuisikaan, koko tiimin panos tarvitaan. (haastattelu 5)

Haastatteluissa korostettiin kaikkien tiimin jäsenten sitoutumista toimintaan. Jotta tämä voisi toteutua, tulisi kaikkien päästä osallisiksi koulutuksiin ja muodostaa yhtenäinen ymmärrys työskentelyn tavoitteista. Tiimin työskentelyilmapiiri koettiin myös tärkeäksi tekijäksi. Pedagogisen dokumentoinnin koettiin hiipuvan, jos työskentely jää vain yhden tai kahden tiiminjäsenen harteille. Työote vaatii keskustelemista, pohdin-

taa, heittäytymistä ja luottamusta. Lapsista täytyy olla aidosti kiinnostunut eikä vain pintapuolisesti luulla asioita. Henkilöstömuutokset koettiin myös riskitekijöiksi työmenetelmän jatkuvuudelle. Tiimin vahva tuki ja kannattelu ovat ensiarvoisia muutoskohdissa.

Pedagogista dokumentointityöskentelyä varten tarvitaan hyvää struktuuria, muuten sen koettiin jäävän irralliseksi ja erilliseksi toiminnaksi. Hyvien arjen käytäntöjen jakaminen voi olla keino levittää toimivien struktuurien luomista. Säännöllinen pienryhmätoiminta, sisällöllisten tavoitteiden kirjaaminen ja toiminnan systemaattinen arviointi tukevat struktuurien luomista. Aikuiset raamittavat työskentelyä, mutta lapsille annetaan ohjaimia oman toiminnan suuntaamiseksi. Aikuisten herkkyyys lasten oivaluksille ja kuuntelemiselle ovat avainasemassa työskentelyn järjestämisessä.

Työskentelyote vaatii aikuiselta epävarmuuden sietämistä ja luovuutta. Epävarmuuden sietäminen syntyy tilanteesta, että vaikka aikuinen on asettanut tavoitteita toiminnalle ja tehnyt alustavan suunnitelman, voi tilanne johtaa johonkin aivan toisenlaiseen oppimiseen. Itsepintaisesti omissa tavoitteissaan pysyvä aikuinen menettää kontaktin ryhmään ja toiminta muuttuu helposti suorituskeskeiseksi ja aikuislähtöiseksi.

Mielekäs työskentely vaatii asianmukaisen teknisen välineistön. Kamera, tietokone ja sanelukone ovat pedagogisen dokumentointityön perusvälineistöä. Välineitä tulee osata myös käyttää ja opetteluun on hyvä rohkaista. Henkilöstön tietoteknisten taitojen harjaannuttaminen koulutuksilla ja erityisosaamisen hyödyntäminen työyhteisössä ovat keinoja valjastaa uusin tekniikka palvelemaan varhaiskasvatuksen arkea.

5.3 Ammatillinen jakaminen voimauttaa ja innostaa

Tällaisia iltoja lisää!(haastattelu 3)

Palaute pedagogisen dokumentoinnin illasta oli pääosin myönteistä. Hyvänä pidettiin ammatillista jakamista ja ajatusten vaihtoa. Oli ollut mielenkiintoista kuulla, mitä toisissa ryhmissä tehdään ja miten erilaisia projekteja oli lähdetty työstämään. Työntekijöitä oli yllättänyt se, kuinka paljon pedagogista dokumentointia talossa itse asiassa toteutetaan. Havainto oli selvästi ollut voimaannuttava ja inspiroiva. Ilta antoi uusia ideoita oman ryhmän työskentelyyn.

Kaikki mitä sä teet voi olla työskentelyn kohteena. (haastattelu 9)

Osalle illan anti jäsensi ja selvensi aiempaa tietämystä pedagogisesta dokumentoinnista. Osa jäi vielä kaipaamaan puhtaasti tietoa pedagogisesta dokumentoinnista. Ilta oli herättänyt kysymyksiä. Mitä on pedagoginen dokumentointi oikeasti? Miten sitä voidaan arjessa toteuttaa? Miksi sitä tehdään? Ilta oli herättänyt keskustelua tiimeissä. Illan jälkeen syntyi myös kokemuksia siitä, että prosessi on käynnissä ja toiminta on kehittymässä. Into oli löytynyt työtä tehdessä. Pedagogisen dokumentoinnin ilta oli herättänyt oivaltamista.

Koulutusillan sisällöstä todettiin, että talon ulkopuolinen vierailija ja hänen konkreettinen kuvaus omasta pedagogisesta dokumentointityöstään oli ollut innostava ja useissa tiimeissä ajatuksia herättävä. Illan jälkeen pohdittiin pienryhmien toimintaa, struktuureja ja tarkasteltiin kriittisesti oman ryhmän toimintaa.

Yhdenaikaista projektien esittelyviikkoa pidettiin pääasiassa hyvänä ja toteutuskelpoisena ideana. Kaikki haastateltavat pitivät yhteistä projektien esittelyviikkoa mahdollisena vuosittaisena perinteenä. Vain muutamista ryhmistä oli vierailtu eri ryhmien näyttelyissä. Osassa ryhmistä toisten näyttelyjä olivat käyneet kiertämässä vain aikuiset, osassa sekä aikuiset että lapset. Syyksi mainittiin ajanpuute vaikka kiinnostusta olisikin ollut. Osalle tiimeistä koko vierailu- ja tutustumisajatus oli jäänyt epäselväksi. Projektien esittelyt ja esillepano oli herättänyt keskustelua siitä, miksi ja kenelle näyttelyä pystytetään. Samalla pohdittiin myös sitä, kuinka töitä tulisi laittaa esille, jotta lapset hyötyisivät parhaiten. Näyttely haluttiin toteuttaa ensisijaisesti lapsille ja heidän perheille. Pienten lasten ryhmissä koettiin, että lapset hyötyvät eniten oman tekemisen kuvaamisesta ja kuvien katselusta.

Parissakin haastattelussa tuli ilmi, että työskentelyn ja lasten tekemisten esillepano auttoi omaa työskentelyä. Oli ollut mukavaa laittaa töitä, kuvia ja tehtyjä havaintoja esille. Projektiesittelyiden koettiin tukevan ammatillista jakamista. Pedagogisen dokumentointi-illan ja projektien esittelyviikon koettiin osin olevan ajallisesti liian lähekkäin. Illan aikana syntyneitä ideoita ei ehditty toteuttaa projektien esittelyviikolle. Toisaalta jollekin ryhmälle illan anti oli selventänyt sisältöjä, joita projektien esittelyviikolla pantiin esille.

5.4 Kehittämisideoita

Pedagoginen dokumentointi nähtiin vahvasti osana tulevaisuuden työtä. Kaikki vastaajat sanoivat panostavansa ainakin jossain määrin työmenetelmän kehittämiseen ja haltuunottoon. Toivottiin, että jokaisena toimintakautena mietittäisiin toteutustapoja aina uudelleen.

Yhteiset koulutusillat ovat hyödyllisiä, kunhan niitä ei ole liikaa, jolloin ne muodostuvat rasitteeksi. Pedagogista dokumentointia voisi käsitellä jonkun yhteisen illan osana. Sisällöllistä kehittämistä toivottiin enemmän ja koettiin, että isossa talossa tulisi olla enemmän ammatillista jakamista. Pedagogista dokumentointityötä ehdotettiin liitettäväksi vahvemmin kasvunkansioiden osaksi.

Hirveen mielenkiintoista ja pitkästä aikaa semmoista, mikä tähän arjen työhön tarjoaa lisää.(haastattelu 3)

Tää on prosessi, ei projekti.(haastattelu 3)

Menetelmän koettiin olevan juurtumassa ja samanaikaisesti syntyä kokemus, että tätä on tehty ennenkin. Koettiin, että ammatillista osaamista löytyy. Ehdotettiin, että niille työntekijöille, joilla on kiinnostusta aiheeseen, voisi järjestää lisää koulutusta ja kiinnittää huomiota siihen, että koko tiimi saa koulutusta. Struktuureja tulee kehittää siihen suuntaan, että pedagoginen dokumentointityö mahdollistuu.

Näyttelyä ehdotettiin järjestettäväksi sekä talvella että keväällä. Näyttelyn voisi toteuttaa näyttävämmän, esimerkiksi talon yhteiset näyttelyn avajaiset, kutsut vanhemmille jne. Voisi olla myös vain sovittu ajankohta, jolloin kaikki ryhmät laittavat arkensa sisältöjä esille. Sanelukonetta toivottiin useasta ryhmästä. Yhdestä tiimistä tuli ehdotus ryhmän oman blogin perustamisesta, jonne ryhmän vanhemmilla olisi vain pääsy. Blogiin laitettaisiin kuvia ja tekstejä päivän tapahtumista.

Tulevaisuudelta toivottiin kannustamista kokeilemaan pedagogista dokumentointia pienin askelin sekä lisää tietoa. Halun toimintaan tulee syntyä jokaisesta itsestään, ei ylhäältä ohjatusti. Omasta työskentelyosaamisesta todettiin, että dokumentointi sujuu ja aineistoa syntyy paljon. Haasteena nähtiin vielä strukturoitu dokumentointi ja dokumenttien hyödyntäminen suunnittelun pohjana.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Kirsti Hakkola kuvaa hyvin Entäs jos...? kirjassaan (2000, 6) päiväkodin toimintasieltöjen valintaa ja järjestämistä. Ei ole yhtä oikeaa tapaa tehdä ja toimia vaan arjen järjestämiseksi tehdään paljon valintoja. Nämä valinnat ovat arvosidonnaisia, mutta Hakkola toteaa niiden olevan myös suurelta osin tottumuksia ja opittua työkalutuuria. Kuinka voitaisiin lisätä tietoisten ja perusteltujen valintojen määrää? Miten perustellemme valintojamme? Valinnat syntyvät jossain arjen tavoitteiden, havaintojen ja tarpeiden välimaastossa, mutta osataanko perusteet tehdä näkyviksi. Työskentelyn dokumentointi, reflektointi, keskustelut työtovereiden, lasten ja lasten vanhempien kanssa ovat keinoja, joilla valintoja voidaan tehdä näkyvimiksi, perustelluimmiksi ja taroituksenmukaisemmiksi.

6.1 Oman työskentelyn tarkastelu voimaannuttaa

Tutkimuksen tuloksista voidaan tehdä johtopäätöksiä eri näkökulmista. Ensimmäinen johtopäätös on, että prosessi on selvästi palvellut niitä työntekijöitä, jotka ovat sukel-taneet aiheeseen ja alkaneet omakohtaisesti pohtimaan arjessa tehtäviä valintoja. Oman työn tarkastelu ja valintojen perusteleminen saivat usealle syntymään ahaa-elämyksiä omasta työstään. Havainto esimerkiksi siitä, kun kuvat, lasten työt ja tekstit oli saatu esille ja työstettyä, miten elämyksellistä ryhmän arki on ollut, voisi kuvata voimaannuttaneen työntekijöitä. Siitosen ja Robinsonin (2001) mukaan voimaantumisen on ihmisestä itsestään lähtevä prosessi. Se on samanaikaisesti henkilökohtainen ja sosiaalinen prosessi, eikä voimaa voi varsinaisesti antaa toiselle. Siihen liittyy oma-kohtainen prosessi, jossa asioita käsitellään omista kokemuksista.

Työntekijän silmin ilman dokumentointia työskentely näyttäytyi vaatimattomalta vaikka oli tehty upeita valintoja arjen toiminnassa lapsen parhaaksi. Kokemus siitä, että ”hei, meidän ollaan tutkittu ja tehty vaikka mitä” oli tärkeä. Oli tehty näkyväksi omaa työtä ja ajattelua. Varhaiskasvatuksen arki on täynnä tuhatta ja sataa ajatusta, tekemistä ja ideaa ja riittämättömyyden tunne voi kalvaa aika ajoin. Arjen dokumentointi ja sen reflektointi antaa paljon voimia tulevaan toimintaan ja innostaa. Tämä oli usean tiimin viesti.

Havainto dokumentoinnin ammatillisesta vahvistamisesta on Reggio Emilia-laisen kasvatusfilosofian mukaista. Dokumentointia tehdään, jotta kasvattajat kehittyisivät pedagogin ammatissa. (Wallin 2000, 122.)

Tulokset vahvistavat työmenetelmän positiivista virittäytymistä. Lapsien innostuminen ja innostaminen luo positiivisen toimintakontekstin, jossa kaikki osallistujat saavat nauttia toiminnasta. Lapsen kiinnostuksen kohteista lähteminen saa lapsen ylittämään toimintansa mukavuusrajat ja tekemään asioita, jotka tavallisesti eivät häntä kiinnosta. Tästä esimerkkinä lapsi, jota kynätehtävät eivät olleet lainkaan kiinnosta-

neet ennen ryhmän projektia. Projektin aikana poika innostui piirtämisestä ja löysi ilon omasta tekemisestään.

Sitä enemmän tiimit kokivat työskentelystä saaneen, mitä enemmän he olivat tietoisesti lähteneet työstämään projekteja. Itsensä haastaminen, ennakkoluuloton kokeilu ja aito halu kehittyä siivittivät monen työskentelyä. Pienten asioiden merkityksen ymmärtäminen oli usean haastateltavan viesti prosessin käynnistyttyä.

Tietoa ja koulutusta tarvitaan vielä paljon. Jokaisen tulee saada itse löytää innostumisen työskentelylle ja tulee hyväksyä myös se, että kaikille pedagoginen dokumentointi ei avaudu tai kolahda koskaan. Toisaalta kaikki tutkimuksen haastateltavat pitivät työmenetelmän ideologista perustaa kiinnostavana ja kokivat voivansa yhtyä samansuuntaisiin ajatuksiin. Työmenetelmän kehittyminen arjen työvälineeksi vaatii työntekijältä omaa sisäistä prosessia, jota kukaan ulkopuolinen ei voi häneen istuttaa. Valinnat, toiminta ja sisällöt on jokaisen prosessoitava itse. Se vaatii oman kasvatusfilosofian tarkastelua, lapsinäkemys- ja tiedostamista ja menetelmällistä harjoittelua. Mutta yksin sitä on raskas käydä. Työyhteisö voi olla siinä tukena ja kanssamatkustajana.

Työyhteisön roolia kanssamatkustajana tukevat kokemukset yhteisestä pedagogisen dokumentoinnin illasta. Yhdessä jakaminen oli illan paras anti sekä ulkopuolisen kokemukset työskentelystä. Ylipäänsä se, että kokoonnutaan yhden asian äärelle pohtimaan ja keskustelemaan siitä, mitä pedagoginen dokumentointityöskentely meillä on, voi rohkaista ja kannustaa ottamaan asiasta lisää selvää. Oman työn reflektointi yhdessä toisten ammattilaisten kanssa mahdollistaa dialogisuuden kehittymistä työyhteisössä ja vahvistaa avoimen ammatillisen keskustelun käymistä. Kirsti Hakkola on aikoinaan todennut, että hyväksi kasvattajaksi ei synnytä vaan sellaiseksi tullaan. (Wallin 2000, 86.)

Muutamat työntekijät olivat illan aikana päässeet jyvälle työskentelyn ideasta ja ajatuksesta ensimmäistä kertaa. Termi pedagoginen dokumentointi oli jäänyt aikaisemmin etäiseksi ja epämääräiseksi asiaksi. Ammatillista jakamista tulisi vielä enemmän vaalia ja viljellä. Yhteiset ammatilliset illat ovat toimivia foorumeja tähän tehtävään. Pelkästään kokoontuminen ei riitä vaan tarvitaan keskustelua, väittelyä ja dialogia osallistujien välille. Joskus pieni pakko toimii, mutta pakottamiskeinojen kanssa tulee olla tarkka. Liiallinen ylhäältä ohjaavuus syö motivaatiota ja nostattaa vastarintaa. Yhdessä määritelty tavoite ja kaikkien sitoutuminen auttaa eteenpäin.

Tulosten pohjalta voidaan todeta, että monta hyvää asiaa lähti liikkeelle työskentelyn myötä ja innostusta aiheeseen oli selvästi aistittavissa. Työmenetelmänä pedagoginen dokumentointi vaatii koko tiimin sitoutumista työskentelyyn. Lisäksi se vaatii yhdessä pohditun ja keskustellun kasvatusfilosofian todentamista arjen valinnoissa. Työskentely on herkkää henkilöstömuutoksille. Pienryhmätoiminnan onnistunut jatkumo myös muutostilanteissa, teemallisten projektien työstäminen eteenpäin ja kasvattajien reflektointityön historia asettavat haasteita työskentelylle. Kesän aikana päiväkodin henkilöstössä tapahtui paljon muutoksia. Kaikkiin tiimeihin tuli henkilöstövaihdoksia vakanssien siirtymisen ja sijaisuuksien takia. Tämä osittain vesitti talon yhteistä kehittämisprosessia. Toki voidaan ajatella, että se osa henkilöstöstä, joka innostui ja oppi uutta pedagogisesta dokumentoinnista, jatkaa työskentelyn levittämistä nyt jossain toisessa päiväkodissa.

Pedagoginen dokumentointi ei ole irrallinen menetelmä vaan se kytkeytyy kasvatuksen filosofisiin ja eettisiin lähtökohtiin. Se nojaa vahvasti kasvattajan käsitykseen lapsesta. Käsityksemme ohjaa valintojamme ja tekojamme arjen työssä. Miten arjessa näyttäytyy ajatus lapsesta osaavana, tutkivana, alati oppivana yksilönä? Minkälaisina tekoina kasvattajat tekevät näkyväksi ajatteluaan lapsesta?

Tässä opinnäytetyössä näkökulma on ollut työntekijälähtöinen. Pedagogista dokumentointia on pyritty tarkastelemaan laadukkaan kasvatustyön toteutumisen näkökulmasta. Vanhempien ja lasten näkökulmat ja kokemukset varmasti laajentaisivat ymmärrystämme työskentelyn vaikuttavuudesta. Tähänastiset kokemukset ja kommentit ovat olleet myönteisiä, mutta tarkemman tarkastelun kautta voisi hyötyjen tarkastelu olla jäsentyneempää. Työntekijöinä meillä on oikeus ja vastuu tehdä työskentelyämme näkyväksi. Työskentelymme näkyy aina välillisesti lapsen hyvinvointina.

6.2 Työmenetelmän juurtuminen

Opinnäytetyön tavoitteena oli edistää pedagogisen dokumentoinnin juurruttamista päivähoitoon. Voitaneen todeta, että kehitystyölle luotiin hyvää pohjaa ja se saatiin käyntiin. Pedagoginen dokumentointityöskentely elää arjessa ja se on tiedostettu varmasti paremmin. Kehittyäkseen edelleen se tarvitsee koko työyhteisön tuen ja käsityksen, että tämä on yhteisesti valittu toiminnan linjaus. Voidaan todeta, että yhteistä jakamista tarvitaan kannattelemaan tiimeissä tehtävää työtä. Toisaalta tarvitaan näkyvyyttä ja itsenäistä työn kehittämistä. Näkyvyydellä tarkoitan projektien esille laittamista. Työn näkyväksi tekeminen voimistaa myös työyhteisöä. On ilahduttavaa lukea eri ryhmien seiniltä lasten toiminnan arkea lasten töiden, sanottamisen ja kuvaamisen kautta. Esille laittaminen auttaa huomaamaan työmme valoisat puolet.

Työmenetelmän juurtumiseksi tarvitaan tässä opinnäytetyössä kuvatus prosessin toistamista yhä uudelleen ja uudelleen. Jos työmenetelmä tarvitsee struktuuria tiimitasolla, tarvitsee se sitä myös yhteisötasolla. Vuosittaiset yhteiset projektiesittelyt ja koulutusillat aiheesta ovat varmasti yksi keino juurruttamiseksi. Lopullinen juurtuminen riippuu siitä, millaiseksi kasvatustilafilosofinen ajattelu määritellään ja kuinka paljon sen pohdintaan pystytään panostamaan. Tärkeää on panostaa työmenetelmän tarkoituksen ymmärtämiseen. Tämän ymmärryksen sisäistäminen vaatii jokaisen työntekijän sisäistä prosessia ja reflektointia ammatillisessa yhteisössä.

Vaikka lähtökohtana on reggio emilialainen kasvatustilafilosofia, tulee muistaa, ettemme pyri kopioimaan italialaista kasvatustilatoimintaa suomalaiseen varhaiskasvatukseen. Voimme soveltaa ideoita, hyviksi havaittuja käytäntöjä ja valintoja omaan varhaiskasvatusarkeemme. Mitä tarkoittaa pedagoginen dokumentointi suomalaisessa varhaiskasvatuksen arjessa? Miten pedagogista dokumentointia toteutetaan käytännössä? Miksi pedagogiseen dokumentointiin tulee panostaa ja minkä vuoksi?

Reggio emilia – kasvatustilafilosofiassa on monia suomalaisen kasvatustilafilosofian kanssa yhteneviä asioita. Näistä vahvimpina näkisin lapsilähtöisyyden ja kasvatustilakumppanuuden tavoitteet. Reggio emilian kasvatustilafilosofian kehittymistä tarkasteltaessa voitaneen todeta, että kasvatustilafilosofian reflektointia ei ole koskaan liikaa. Laadukkaan työn toteutumiseksi tarvitsemme jatkuvaa omien näkemysten kriittistä tarkastelua ja kehittämistä. Lapsi on aina uusi ja raikas lähtökohta työlle, jossa on oleellista säilyttää ajankohtaisuus ja tilannesidonnaisuus.

6.3 Kehittämistyötä organisaation eri tasoilla

Into-työryhmän tehtävänä on edistää pedagogista dokumentointia ja kasvattaa ymmärrystä varhaisiän taidekasvatuksen luonteesta. Voidaan ajatella, että työryhmä ohjaa ja organisoii toimintaa organisaatiotasolla. Varhaiskasvatuskeskustasolla varhaiskasvatuskeskuksen johtajalla on merkittävä rooli työmenetelmän huomioimisesta päiväkodin käytännöissä. Varsinainen työskentely tapahtuu kuitenkin ryhmissä kasvattajien, lapsien ja vanhempien toiminnassa. Kasvattajien vastuulle jää työskentelyn organisointi, valinnat ja toteuttaminen. Työmenetelmän kehittämisessä onkin oleellista kuunnella kentän ääntä, sieltä nousevia tarpeita ja kysymyksiä. On kyettävä luomaan ammatillisia areenoita, joissa pedagogiseen dokumentointiin liittyvää osaamista jaetaan ja kehitetään.

Keväällä 2012 järjestetään toisen kerran koko varhaiskasvatusväen Satakieliseminaari, jossa eri varhaiskasvatuskeskuksista tulevat ammattilaiset esittelevät pedagogisen dokumentoinnin projektejaan. Seminaari on tarkoitettu tukemaan oppimista, jakamista ja työskentelyn reflektointia. Seminaarin tavoitteena on innostaa työmenetelmän käyttämistä arjessa, rohkaista kokeilemaan ja haastaa oppimaan uutta. Yhdessä jakamisen avulla voidaan vahvistaa tunnetta siitä, että pedagoginen dokumentointi on yhdessä valittu tapa toteuttaa varhaiskasvatuksen prosesseja. Se on ammatillinen lähestymistapa työhön.

Organisaatiotasolla tapahtuvaa kannustamista tarvitaan, mutta niin tarvitaan myös yksikkökohtaista kannustamista ja rohkeutta lähteä yhdessä kehittämään pedagogista dokumentointia. Tiimitasolla tarvitaan innostuneita ja työskentelyyn kannustavia osajia. Keskustelevan ja työtään pohtivan tiimikulttuurin luomiseen tulee panostaa ja kiinnittää huomiota.

Kasvatusfilosofiselle keskustelulle tuntuu olevan tilausta kentällä työntekijöiden keskuudessa. Tämä tarkoittaa peruskysymysten äärelle palaamista. Miten kohtaan lapsen? Miten työssämme tehdään näkyväksi lapsen toiminnan prosessia? Kuinka ymmärrämme tämän työskentelyn tarkoituksen? Tärkeää on viedä keskustelu käytännön tasolle ja tarkastella tehtyä työtä. Reflektoinnin avulla voimme löytää työskentelyn avainkohtia, oppia työstämme ja kehittää sitä tavoitteiden mukaisesti.

6.4 Oman työskentelyn arviointia

Olen tarkastellut pedagogista dokumentointia ja sen kehittämistä pitkälti työntekijän näkökulmasta. Se on ikään kuin yksi valokeila tarkasteltavaa asiaa kohtaan. Mielenkiintoista olisi täydentää kokemusta lasten ja vanhempien näkökulmalla. Toki tämän opinnäytetyön kautta saatiin välillisiä kokemuksia myös näistä näkökulmista. Oman työn kehittäminen ja ammatillisen osaamisen kasvattaminen ovat osa kasvattajan työtä. Sen ei tarvitse olla jotain erillistä ja irrallista. Pedagoginen dokumentointi nivoo kehittämisen luonnolliseksi osaksi arjen työtä.

Työmenetelmän kehittäminen omassa työyhteisössä on aina haastavaa. On tärkeää tiedostaa oma rooli suhteessa toisiin. Onnistuneeseen kehittämiseen tarvitaan toisen työn kunnioittamista, luottamusta, arvostamista ja kykyä kuunnella. Minulle nämä olivat lähtökohtaisesti tärkeitä ja oleellisia asioita. Tavoitteenani oli edistää sisältöjen ja asioiden kehittämistä ja välttää asian personoitumista vain intovastaavan tehtäväksi. Mielestäni projekti saavutti tämän tavoitteen.

Jokaisen tiimin omakohtainen paneutuminen aiheeseen osoitti innostusta aihetta kohtaan ja sitoutumisen astetta. Tiimit sitoutuivat tehtäväänsä hyvin. Yhteisen koulutusil-
lan ja esittelyviikon tavoitteena oli hyödyntää yhteisöllistä voimaa ja ajatusta yhdessä
tekemisen vahvistavasta vaikutuksesta. Projektien esittelyn olisi voinut luoda vielä
isommaksi yhteiseksi asiaksi. Jälkeenpäin tarkasteltuna olisimme voineet järjestää
vaikkapa projektiesittelyjen avajaiset tai muun tapahtumaa juhlistavan hetken. Tässä
toteutuksessa yhteinen projektienesittelyaika jäi melko vaisuksi suhteessa siihen, mi-
ten upeita toiminnan esittelyjä ryhmät olivat saaneet aikaan.

Yhteistyö varhaiskasvatuskeskuksen johtajan kanssa toimi hyvin ja kaikkien osapuol-
ten roolit tukivat työskentelyn tavoitteita. Koin saavani omaa työskentelyäni kohtaan
luottamusta ja asioiden eteenpäinvieminen oli dialogista. Johtajan tuki työskentelyä
kohtaan oli kannustavaa, mikä oli työn koordinoimisen kannalta merkityksellistä.

Mielestäni projektissa onnistuttiin osallisuuden ja yhteisöllisen kehittämisen näkö-
kulmasta. Projektin tulokset kertovat siitä, että työmenetelmän oppiminen on saatu
hyvään alkuun ja sen kehittämistyötä kannattaa jatkaa. Lopun saatesanoiksi haluan
lainata kuvataidekoulun rehtorin Satakieli-seminaarissa käyttämää afrikkalaista sanan-
laskua:

”Jos haluat mennä pitkälle, tee se yhdessä toisten kanssa.”

LÄHTEET

- Gambetti, A.2011. Miten vanhemmat osallistuvat toimintaan? Reggio Emilia-workshop. Hämeenlinna.9.9.2011. ARX & Hml:n varhaiskasvatuspalvelut. Seminaarin muistiinpanot.
- Hakkola, K. & Virsu, M. 2000. Entäs jos...? Laulava puu ja muita tarinoita teematyöskentelystä. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Heikkinen, H., Rovio, E. & Syrjälä, L. (toim.).2007. Toiminnasta tietoon - toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Heinimaa, E.2000. Humanismia ja lapsuuden kunnioittamista – Reggio Emilian kunnalliset päiväkodit pedagogisena suunnannäyttäjänä. Teoksessa Hintikka, A-M. (toim.)Erilaisesta oppijasta erinomaiseksi oppijaksi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 57–68.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2010. Tutkimushaastattelu - teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Tallinna Raamatutrukikoda: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita.10.osin uud. p. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Karikoski, H.&Tiilikka,A.2011.Eheä kasvunpolku-haaste yhteistyölle. Artikkeliteoksessa Hujala, E. & Turja L.(toim.)Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: PS-Kustannus.
- Karila, K., Alasuutari, M., Hännikäinen, M., Nummenmaa, A. &Rausku-Puttonen, H. (toim.) 2006. Kasvatusvuorovaikutus. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Laki lasten päivähoidosta 19.1.1973/36.
Viitattu 16.9.2011.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036>
- Metsämuuronen, J. (toim.).2006.Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Rintakorpi, K.2009.Dokumentointi toiminnan kehittämisen välineenä. Teoksessa Ruokonen, I., Rusanen, S. & Välimäki, A-L.(toim.).Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Yliopistopaino Oy, 84–89.
- Ruokonen, I., Rusanen, S., Välimäki, A-L.(toim.).2009. Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Yliopistopaino Oy.
- Siitonen, J. & Robinson, H.2001. Pohdintaa voimaantumisesta. Teoksessa: Järvisalo, L. (toim.) Muutoksen kautta kasvuun. Kotilo ry:n julkaisuja. Pieksämäki: RT-Print Oy s. 61–72.
- Tuomi,J. & Sarajärvi, A.2009.Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet.2005. Toinen tarkistettu painos. Oppaita 56. Helsinki: Stakes.

Viitattu 16.9.2011.

<http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/7eef5448-e8a3-4887-ab97-19719ea74066>

Wallin, K.1989. Lapsen rajaton luovuus, kokemuksia ja näkemyksiä lasten kasvatuksesta Reggio Emilian päiväkodeissa. Pieksämäki: Weilin+Göös.

Wallin, K.2000. Reggio Emilia ja lapsen sata kieltä. Hämeenlinna: Karisto Oy.

KYSELY TIIMEILLE

PALAUTUS **VIIM. TI 15.3.2011** kahvihuoneen ilmoitustaululla olevaan kuoreen

Koko talon tiimi-illassa 10.2.2011 keskusteltiin Minun Hämeenlinna-projektista lyhyesti ja aiheeseen luvattiin palata lähitulevaisuudessa. Tämän kyselyn tarkoituksena on kartoittaa projektien tilanne Kutalantien ryhmissä, selvittää lisätiedon tarve ja avata keskustelua aiheesta. Voitte vastata nimillä tai nimettömänä. Tekstiä voi tarvittaessa jatkaa paperin kääntöpuolelle. Kiitos vastauksista!

1. Miten teidän ryhmässä on toteutettu Minun Hämeenlinna-projektia? Onko teillä nyt käynnissä jokin projekti?

—
—
—
—

2. Mikä on innostanut työskentelyyn?

—

Jotta asiat konkretisoituisivat ja Minun Hämeenlinna-projektin tavoitteita mm. pedagoginen dokumentointi arjen työmenetelmänä voitaisiin saavuttaa, ehdottaisin yhteistä tavoitetta järjestää koko talon projektien esittelyviikko toukokuun lopulla vkolla 20 (ajankohta muuttunut tiimi-illan jälkeen!). Jokainen ryhmä kokoaisi pedagogisen dokumentoinnin menetelmin toteutettuja projekteja: lasten töitä, kuvia, videoita, kirjoitusta ym... näyttelyksi oman ryhmänsä eteistiloihin. Teeman jokainen ryhmä voisi päättää itse oman ryhmän kiinnostusten ja jo olemassa olevien ja käynnissä olevien projektien pohjalta. Työskentelyn ja tiimin ideariihen alle on kaikkien hyvä lukea päivitettyt tiedot Minun Hämeenlinna-kansiosta.

3. Onko tiiminne kiinnostunut toteuttamaan projektinomaista em. koko talon yhteistä projektien esittelyviikkoa?

—

4. Lisätiedon tarve omien projektien työstämiseksi

— Haluamme lisää tietoa

—

kyllä

ei tarvetta

- a) Minun Hämeenlinna – projektista?

- b) Reggio Emilia – pedagogiikasta?

- c) pedagogisesta dokumentoinnista?

- d) teematyöskentelystä?

- e) jostain muusta aiheesta työskentelyn tueksi? (kerro omin sanoin)

—

5. Muuta palautetta Minun Hämeenlinna -projektin kehittämiseksi Kutalantien päiväkodissa?

- 6.

TERVETULOA SADAN KIELEN ILTAAN KESKIVIKKONA 4.5. KLO 18–20

Mitä on pedagoginen dokumentointi ja miten työssäni sitä käytän?

Ohjelma

- 18.00 Johdanto iltaan
- 18.10 Pedagogista dokumentointia päivähoidon arjessa
- 18.40 Työpajatyöskentelyä
- 19.10 Tiimien projektiesittelyt (n. 5 min/tiimi)

Iltaa varten on hyvä kerrata teoreettinen tieto reggio emilia kasvatustajatteluista ja pedagogisesta dokumentoinnista joko Kehäretistä Minun Hämeenlinnani – sivustolta tai kahvihuoneen Minun Hämeenlinnani kansioista.

”Joka haluaa matkalle,
hänen on lähdettävä.
Miten matkalle voi lähteä?
Omin jaloin, ottamalla ensimmäinen askel.
Mitä sitten tapahtuu?
Kyllä se siitä selviää, askel askeleelta.”
Jyrki Laine 2000. Paljon mahdollista.

SADAN KIELEN PROJEKTIT ESILLÄ TORSTAISTA 19.5. ALKAEN

Tarkoituksena on vierailla toisten ryhmien luona tutustumassa toteutuksiin joko itsenäisesti tai pienryhmän kanssa oman aikataulun mukaan. Toiveena olisi, että projektiesittelyt pidettäisiin esillä ainakin uusien hoitolapsien tutustumispäivään 30.5. saakka, mikäli mahdollista.

Tulen tekemään tutkimushaastattelukierroksen jokaisessa ryhmässä viikkojen 21–22 aikana koskien toteutettuja projekteja. Tutkimushaastattelu on osa pedagogista dokumentointia käsittelevää opinnäytetyötäni. Pyytäisinkin tiimiä nimeämään yhden edustajan haastattelua varten sekä varaamaan sopivan ajankohdan kahvihuoneen ilmoitustaululla olevasta listasta. Aikaa haastattelulle tulisi varata n. 30 min.

Seuraavien kysymysten pohdinta tiimissä auttaa haastatteluun valmistautumisessa.

1. Oman ryhmän projekti
 - Miten päädyitte valitsemaan aiheeseen? Miten dokumentoitte? Miksi dokumentoitte? Mitä dokumentit teille kertovat? Projektinne hyvät kokemukset? Mitä voisi kehittää?
 -
2. Tiimin vapaa palaute pedagogisen dokumentoinnin illasta 4.5.2011
 - Mitä ajatuksia heräsi? Miten ilta tuki omaa/tiimin työs-kentelyä? Mitä olisi pitänyt tehdä toisin?
 -
3. Tiimin vapaa palaute koko talon yhteisestä projektien esittelystä.
 - Mitä ajatuksia projektit herättivät? Syntyikö uusia ideoita? Toteuttaisitteko yhteisen projektiesittelyn uudelleen ja miksi?
 -
 -
 -
 -
 -

Kiitän lämpimästi kaikkia yhteistyöstä jo etukäteen!

Henna Turunen